NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXVIII. ÉVFOLYAM. 1917. JANUÁR—FEBRUÁR. I—II. FÜZET.

«E nép ajánlja *Honja sorsát* és kéri,
ne légy *idegen* neméhez!»
(Vörösmarty.)

Lelkes, boldog, fenkölt, nagy érzéssel, bizalommal, hittel tette a magyar nemzet Károly király — e néven a negyedik — fejére Szent István koronáját és érintette meg Zita királyné vállát a szent koronával; komoly méltósággal hallgatta a királyi esküt és látta a meghatott ifjú királyt és énekelte vele együtt, hogy: Isten áldd meg, áldd meg a magyart! Nemzeti erényeire büszkén, multat-jelent-jövőt összefoglalva nézte, amint a király a négy világtáj felé vág Szent István kardjával; ezer év óta védi ez a kard a magyar hazát! A koronázás ősi szertartása mélyen a szívéhez szólt és a nemzeti örökkévalóság gondolatát újra megerősítette lelkében.

Úgy éreztük ismét, hogy Isten kiválasztott népe a magyar és hogy: «Neked virulnod kell, óh Hon! Felül időn és minden sorsokon.»

A magyar nemzetnek nincs külön királyhimnusza és ez oly jellemző erre a nemzetre. A király és a nemzet együtt imádkoznak a hazáért. A mi ifjú királyunk megértette ezt és mikor annak az óhajának adott erőteljes kifejezést, hogy nemzeti Himnuszunkat akarja hallani az eskütétel után, egyszerre megnyerte ennek a nemzetnek *a Szeretetét.*

A Hit, a Reménység és a Szeretet. Ez három. *Azok között pedig legnagyobb a Szeretet.*

A magyar nemzet örökifjú, forró rajongó szívvel tud szeretni. *Életét és vérét adja királyáért!*

«Isten segíts! Királyok Istene!
Emeld fel Hozzád a *király szívét,*
Értelme légyen, mint napod szeme,
Hogy végig lássa roppant helyzetét,
Hogy aki fényben milliók felett van:
Legyen dicsőbb erényben, hatalomban.»
(Vörösmarty.)

A KORONÁZÁS EMLÉKÜNNEPE.

Államiságunk valóságos megtestesítője a századok csodálatos nimbuszával megszentelt koronánk: Magyarország szent koronája. Nem szimbolum ez, mint a többi európai állam koronája, hanem a nemzeti szuverénitás átruházásának századokon át kifejlődött, megerősödött jogelve, amely mindig egy és ugyanaz volt, bármint is alakult és változott az idők folyamán állami berendezésünk. Vannak régebbi koronák, de nincs még egy, amely a nemzeti élet öntudatának oly változatlan, soha el nem avult és el nem gyengült látható jele lenne, mint amilyen a mi szent koronánk. Nemzetünket és királyainkat összekötő kapocs volt ez minden időben; századok kegyeletes tisztelete és ragaszkodása alkotmányos szabadságaink igazi palladiumává, védőszentségévé avatta és szentnek nevezte már a XIII. századtól kezdve. Hány nagy királyunk fenkölt homlokát fonta körül csodálatos glóriája s még azok is, akik nem értették meg szabadságszeretetünket, a szent korona varázsa előtt meghajolva, meghajoltak a nemzetben gyökerező s a nemzet által éltet adó szuverénitás előtt. S vajjon mit érezhetett fiatal királyunk abban a pillanatban, midőn a kilencszázados koronával a királyi hatalom teljessége szállott személyére. Kétségtelenül kilenc századnak minden dicsősége s a hűségben páratlan nemzet véget soha nem érő küzdelme, reménye s bizalma sorsának intézői iránt kell, hogy megihlették Magyarország koronás királyát.

Szent koronánk kilencszázados tanuja nemzetünk csodálatos géniuszának: államalkotó erőnknek s annak a politikai érettség-

nek, mely egész történetünkön át végig vonul. Nomád népként itt e földön, melyen kívül nincsen számunkra hely, végleges hazát alapítva, az európai népek közösségében elhelyezkedve s az akkori uralkodó felfogás előtt meghajolva, királysággá lesz országunk és az új királyság elismertetése külső jeléül, függetlenségünk megóvása s biztosítása érdekében szent királyunk a középkori népek atyjától, a pápától kér és nyer koronát: ez koronánk felső, keresztpántos része, melyet Szent László idejében a Dukas Mihály bizánci császár által I. Gézának ajánlott nyílt, oromzatos koronával, a mai szent koronává egyesítettek. S amint a nyugattól vettük át a koronát, úgy a nyugattól vettük át azt a jogelvet, hogy a királyi hatalomba lépés s a királyi trónnak ünnepélyes birtokbavétele a koronázás által történik. De ez csak a külső forma volt. A formának tartalmat a nemzeti lélek adott. Az a nemzeti lélek, amely sajátos érettséggel függetlensége biztosítását valósította meg a koronázással. A koronázás, amely a középkor szellemének megfelelően az egyháztól veszi eredetét, kezdetben nem is más, mint egyházi intézmény. Az egyház, mint a középkori állami s társadalmi rendnek Istentől rendelt őre s védője, főpapja által a koronát a király fejére teszi és szentelt olajjal felkeni. A királyok kezdetben csakis egyházi jellegű esküt tesznek.

A koronázás azonban csakhamar közjogi jelentőségű intézménnyé lesz azáltal, hogy a királyok a koronázáskor esküt tesznek az alkotmányra s arra, hogy a nemzet jogait, szabadságait, kiváltságait s törvényeit sértetlenül meg fogják tartani. 1205-ben tett először ilyen esküt II. András királyunk s ez időtől emelkedik érvényre az a közjogi elv, hogy csak az a király törvényesen uralkodó királyunk, akit Szent István koronájával megkoronáznak.

A koronázásnál kezdettől fogva bizonyos jelvényeket használtak, a királyi hatalom jelvényeit s ezeket összességükben az ország kincseinek (clenodia regni) nevezték. E jelvények: 1. a királyi kormánypálca (sceptrum) buzogányhoz hasonló; nyele aranyból készült s hat aranyabroncsba foglalt kristály-

golyó képezi a buzogányfőt; 2. az országalma vagy földteke (pomum) aranylemezből készült, belül üres gömb, tetején kettős kereszt s oldalán az Anjouk címere; 3. Szent István kardja, hosszú, egyenes kétélű palloshoz hasonló. A kard nem Szent István idejéből való, hanem a XVI. században készült; 4. Szent István palástja, melyet Gizella királyné készíttetett és Szent István 1031-ben a székesfehérvári egyháznak adományozott. A palást, a rajta olvasható felírás szerint misemondó-ruhának (casula) készült s próféták, szentek és apostolok s az adományozó király és királyné képei díszítik; 5. a Szent Istvánnak tulajdonított kesztyük, harisnyák és saruk ma már teljesen használhatatlanok. E jelvények közé tartozott a Szilveszter pápától küldött apostoli kereszt, amely valószínűleg a korona ellopása alkalmával, 1440-ben elveszett. A jelenleg használt kettős kereszt a XV. századból való s az esztergomi kincstárban őrzik. Ugyanitt őrzik az előbbinél régebbi, a XIII. századból való ú. n. eskükeresztet, amelyre a király az esztergomi primás kezébe az esküt leteszi. Ezt a koronázási jelvények közt nem említik.

A koronázási jelvények közt a legelső s legfőbb: az ország szent koronája (sacra regni Hungariæ corona). Ez két részből áll: a felső részből, amely a II. Szilveszter által küldött koronának maradványa és az alsó részből, melyet Dukas Mihály bizánci császár I. Gézának küldött.

A koronázási jelvények mindegyikének meg van a maga jelentősége, de mindannyija a koronán kívül csak a koronázás ünnepélyének külső pompájához tartozik. Közjogi jelentőségű mindannyijuk közt csak a szent korona. Régi törvényeink kezdetben az esztergomi érsekben, majd vele együtt a nádor személyében jelölték meg azokat a férfiakat, akik a nemzet nevében koronáznak. Maga a szertartás, amint esztétikailag szép, épp oly megható a századok által szentesített formáinál fogva.

A koronázásnál az első szó a kalocsai érseket illeti, aki a primáshoz így szól latinul: «Reverendissime Pater, postulat sacra mater ecclesia, ut præsentem egregium militem ad digni-

tatem regiam sublevetis.» (Főtisztelendő atya, az anyaszentegyház követeli, hogy a jelenlévő jeles daliát királlyá avasd.)

A koronázandó király a koronázással Magyarország ura és királya, az állam feje s az összes államhatalmak megszemélyesítője, az összes felségjogok birtokosa s mint koronás király minden címnek és méltóságnak eredő forrása, a koronázás előtt csak «jeles vitéz». A jeles vitéz csak a felkenés, megkoronázás s trónjába iktatás által lesz Magyarország apostoli királyává.

Ennél is megindítóbb a szertartás azon része, midőn a koronás király maga olvassa a szertartáskönyvből a következőket: «Reverendissime Pater, postalamus, ut Consortem nostram, Nobis a Deo coniunctam benedicere et corona reginali decorare dignemini, ad laudem et gloriam Salvatoris nostri Jesu Christi.» (Főtisztelendő atya, követeljük, hogy hitestársunkat, akivel az Isten egyesített, megáldani és a királynői koronával felékesíteni kegyeskedjél, a mi Urunk és Üdvözítőnk dicsőségére.)

A koronázási eljárás nagy vonásokban a következő: A két segédkező püspök a királyt az oltárhoz a primás elé vezeti, ahol a király az oltár első lépcsőfokára térdel. A primás az evangéliumot tartja a király elé, aki most leteszi az igazságosság és béke esküjét. A király megcsókolván az evangéliumos könyvet, lemegy a lépcsőfokról s a leterített szőnyeg párnájára térdel, fejét meghajtva. A primás ekkor a Mindszentek litániáját mondja el s ennek végeztével a király két püspök kíséretében a sekrestyébe vonul, hol a felkenéshez megteszi előkészületeit. Visszatérvén, az oltár legfelsőbb lépcsőfokára térdel s a primás szent olajjal a király jobb kézcsuklóját, jobb karcsuklóját s vállközét imádkozva megkeni.

A király a szent kenet letörlése végett újra a sekrestyébe vonul s innen a szentély előtt felállított trónhoz megy, ahol Szent István palástját adják reá. Kezdetét veszi a koronázási mise. A király újra a főoltárhoz megy, letérdel s átveszi a primástól Szent István kardját a következő szavak kíséretében: «Accipe gladium de altari sumptum» (fogadd az oltárról vett

kardot). Majd a primás a kivont kardot hüvelyébe rejti s azzal a királyt körülövezi e szavakkal: «Accingere gladio» (öveztessél a karddal). A király ekkor a templomi gyülekezet felé fordulva, a kivont karddal megteszi a szokásos keresztvágásokat, egyet előre, egyet jobbra s egyet balra.

Ezt a szertartás legfontosabb része, a koronázás követi. A primás és a nádorhelyettes az oltárról vett koronát az oltár lépcsőjén térdelő király fejére teszik. A primás azután átnyujtja a királynak a jogart és az országalmát, mire a segédkező püspökök a főudvarmester és a főkamarásmester segítségével leoldják a király oldaláról Szent István kardját, melyet az egyik püspök az oltárra visszahelyez.

Időközben a tizenegy zászlótartó, a koronázási jelvényeket vivő országzászlósok, a főajtónállómester, a királyi hirnök, az apostoli keresztet vivő püspök, a főlovászmester az ország kardjával, a két darabont-testőrkapitány a szentély evangéliumi oldalán felállított trón körül helyezkednek el s ekkor a királyt a primás, a nádorhelyettes, a kalocsai érsek, a főudvarmester, a magyar királyi testőrkapitány és a segédkező papság kiséretében az evangéliumi oldalon felállított trónhoz vezetik és trónjába iktatják. A primás a trónon ülő királytól jobbra, a kalocsai érsek balra, a nádorhelyettes pedig szemben foglal helyet s utóbbi éljent mond a királyra.

A király a főoltár előtt ülő veszprémi biborospüspökhöz megy, akihez a fentemlített szavakkal fordul, hogy a királynőt megkoronázza. A koronázást megelőzi a szenteltolajjal való felkenés s utána a veszprémi biborospüspök, mint a királyné kancellárja az ú. n. házi koronával megkoronázza az oltár előtt térdelő királynőt, mire a primás és a nádorhelyettes a szent koronával a királynő jobbvállát érintik. A királynőt ezek után a királyhoz kisérik.

*

Századok által előírt és századok által szentesített formák adják a legszebb keretét annak a szerződésnek, melyet a koro-

názás által király és nemzet egymással kötnek. Milyen szép vonása ez nemzetünk hagyománytiszteletének s milyen csodálatos öntudata nyilatkozik ebben a nemzeti erőnek. Az egyik tényező, a szuverén nemzet azt a hatalmat, amelynek teljessége őt megilleti e fenséges szertartás keretében, átadja annak, akit a koronázással szuverén urának vall és tisztel. Deák Ferenc igazsága szerint: «Nem a fejedelem ad a nemzetnek jogokat, hanem a nemzet ad a fejedelemnek, mert a nemzet minden jussoknak forrása.»

A koronázáskor a formák megtartásában nyilatkozik meg az igazi erő. A formák itt százados tradiciók s mert csak az a nemzet érdemli meg fennmaradását, amely tiszteli azt a multat, melynek intézményei által megvalósította jelenjét és szilárd alapokra fekteti jövendőjét. Adjunk hálát a Gondviselésnek, hogy magyaroknak születhettünk, hogy oly nemzet tagjainak vallhatjuk magunkat, mely csodálatos államalkotó s államot fenntartó intézményeihez valami kimagyarázhatatlan s erejét sohasem vesztett kegyelettel és tisztelettel ragaszkodik s mely éppen a koronázás által ünnepelhet oly örömünnepet, amelynek fenségességben, erőben és esztétikai szépségben nincsen párja sehol e világon.

A koronázást megelőzi a koronázási hitlevélnek kiadása. Az alkotmány biztosítására kiállított ünnepélyes oklevél ez, mely törvényeink közé cikkelyeztetik s felavatási oklevélnek — diploma inaugurale — is nevezik. Eredete az Árpádok korába nyúlik vissza s először Albert királyunk idejében szerepel, de kötelezővé II. Mátyás alatt lett. Szövegét az országgyűlés állapítja meg, a király elfogadván, azt aláírja, megpecsételi s az országgyűlés előtt a primásnak becikkelyezés végett átadja.

A hitlevél tartalma a következő: Az első cikkben igéri a király, hogy szentül és sértetlenül megtartja és másokkal is meg fogja tartatni az 1723 : I., II. törvénycikkben megállapított királyi trónöröklést, az 1791 : III. törvénycikk értelmében teljesítendő koronázást, Magyarország és társországai jogait, alkot-

mányát, törvényes függetlenségét, szabadságát és területi épségét s az eddig alkotott s ezentúl alkotandó törvényeket, kivéve II. András 1222. törvényének megszüntetett záradékát. Mindezek biztosítására pedig királyi esküt is fog tenni.

A második cikkben igéri, hogy a szent koronát régi törvényes szokás és hazai törvények szerint az országban fogja mindig tartani s választott és megbizott személyek által fogja őriztetni.

A harmadik cikkben Magyarország és társországai mindazon részeit és tartományait, melyek már visszaszereztettek, vagy a jövőben vissza fognak szereztetni, koronázási esküje értelmében a nevezett országokhoz vissza fogja kapcsolni.

A negyedik cikkelyben biztosítja a királyválasztás és koronázás előjogát Magyarországnak és társországainak, ha az 1723 : I., II. törvénycikkben felsorolt ausztriai főhercegek mindkét nemének magva szakadna.

Az ötödik cikkelyben igéri, hogy utódai kötelesek lesznek koronázáskor hitlevélbeli biztosítások elfogadását előrebocsátani s arra az esküt is letenni.

A hitlevélben felsorolt cikkelyek tartalmával lényegileg megegyezik a királyi eskü, amelyet a megkoronázott király szent koronával a fején s vállán Szent István palástjával, baljában az eskükeresztet tartva s jobbkeze három ujját esküre emelve, a primás előolvasása mellett a szabad ég alatt egy egész nemzet előtt tesz.

A koronázási szertartásnak utolsó s befejező része: a négy kardvágás a koronázási dombon. Ha valamikor, úgy a mostani koronázáson a négy világtáj felé a négy kardvágásnak nemcsak szimbolikus volt a jelentősége, hanem egy komor és komoly valóságot fejezett ki. A reánk zúduló ellenségnek szólt e négy kardvágás, amint fenyegetően, de egyúttal védően is sujtott vele a koronás király, kifejezve ezzel a magyar föld védelmét.

S ezzel véget ért a koronázás örökre emlékezetes ünnepe. A külsőségekben páratlan, színpompás keretben megelevenedett történetünk ragyogó multjának emléke. A jelent szinte elfeledte

a szemlélő, amidőn ősi palásttal a vállán s aranyos koronával a fején látta a koronázó templomból a koronázási domb felé lovagló daliás királyt, aki egy nép szeretetét és tiszteletét biztosította magának eddigi tetteivel.

*

«Rex non moritur!» Alig mult egy hónapja, hogy gyásznünnepet ültünk e helyütt, gyászolva Urunkat és Királyunkat. S ma örömünnepre gyültünk egybe, hogy ünnepeljük új Urunk és Királyunk megkoronáztatását. Nehéz időkben és súlyos viszonyok között jelentette be IV. Károly királyunk népeihez intézettt kiáltványában trónralépését. Fiatal királyunk a frontok harcainak, örömeinek és szenvedéseinek hatása alatt került a trónra. Megismerhette ott népünket, láthatta a magyar nemzet áldozatkészségét, megbecsülni tanulta a trón és haza szolgálatában teljesített önfeláldozását és a századok viharaiban megedzett hősiességét s a népek lelkét megértő és megérző szavakkal fordul hozzánk is. Egy a rendkívüli viszonyok hatása alatt már is sokat tapasztalt fejedelem szózata ragaszkodást és bizalmat ébreszt szívünkben. Az a kötelességérzet hangzik e kiáltvány szavaiból, amely nagy elődjét történetünk nagy alakjai közé emeli. Nagy elődje művét folytatnia és befejeznie kell. E kiáltványnak legkimagaslóbb része egy céljaival tisztában levő fejedelem vallomása s így szól: «Népeimnek igazságos, szeretetteljes fejedelme akarok lenni: alkotmányt és törvényt tiszteletben kívánom tartani. Gondosan fogok őrködni a jogegyenlőség felett. Állandó törekvésemet népeim anyagi és szellemi javának előmozdítására, szabadság és jogrend oltalmára és arra irányitom, hogy a társadalom munkás tagjai számára becsületes munkájuk gyümölcsét biztosítsam.

Elődömtől örökölt drága örökségem korona és nép kölcsönös ragaszkodása és bizalma is. Magasztos és súlyos uralkodói hivatásom kötelességeinek teljesítésében ebből merítek erőt.

Ausztria-Magyarország elpusztíthatatlan életerejébe vetett

hittel, népeim iránt érzett mélységes szeretettől áthatva állítom életemet és minden erőmet e magasztos feladat szolgálatába.»

E szép és férfias szavak megtalálják útjukat a nemzet szívéhez; egy tettrekész s tetteit beváltó fejedelem ünnepélyes fogadalma kell, hogy mindnyájunk szívében reményt ébresszenek és szilárd elhatározást arra, hogy a mai világfergeteg elmultával egy boldogabb korszak virrad e hazára, melynek megvalósításán együtt fárad király és nemzet s egymást megértve s megbecsülve hazánk felvirágzásán, előrejutásán s boldogulásán vállvetve munkálkodni fog király s a nemzet minden tagja. Áldja meg az Isten Urunkat és királyunkat s áldja meg e sokat megpróbált nemzetet. Legyen áldás minden cselekedetükön, ne bénítsa soha visszavonás törekvéseiket s ne ismerjenek más célt soha, mint élni e nemes nemzetért s e nemzetnek.

Ne feledkezzünk meg ezen ünnepélyes pillanatban arról sem, aki boldogsággal övezi királyi urát, a mi koronás királyasszonyunkról. Egy ragyogó példakép áll előtte is, a mi felejthetetlen Erzsébet királynőnkben. Legyen ő is védőasszonya ennek a hűséges magyar népnek. A családi boldogság boru nélküli légkörében egy pillanatra se feledkezzék meg arról a nagyobb családjáról, a nemzetről, amely a szeretetet imádásszerű szeretettel viszonozta mindig és a családi boldogságon kívül legyen része egy másikban is: egy nemzet boldogulásának királynői munkájában s fogadja szívébe azt a kincset, amelynek párja nincsen, az egész nemzet mérhetetlen szeretetét, fogadja el a hagyományos színaranyból való magyar szívet, ölelje azt a maga szívére s legyen jó hozzá, amint ezt a magyar nők küldöttségének vezetője, a mi királyi hercegnőnk az ifjú királynő előtt, az összes magyar nők nevében oly szívből jövően s szívnek szólóan tolmácsolta. Váljék valósággá a magyar női léleknek a jövőt megérző szép képe: ez lesz ifjú királynőnknek legszebb életcélja. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Dr. Berecz Sándor.

AZ ÉDES ANYA.

— Beszéd, amellyel Márki Sándor a keresztény állami és társadalmi élet kezdeteiről szóló ezen félévi előadásait a kolozsvári egyetemen bevezette. —

Azt akarom elbeszélni, hogy a keresztény anyaszentegyház miképen alakította át a klasszikus világ társadalmi és állami életét. Ebben a feladatban figyelmemet először is az a valóság ragadja meg, hogy a szentegyház a mi anyánk. A sancta mater ecclesia, az anyaszentegyház, mindjárt időszámításunk kezdetén, az ókor apai szigorúsága fogalmát az édes anyai szeretet fogalmával enyhítette; és úgyszólván egyszerre eloszlatta azt a ridegséget, amely csak az apa — ellenmondást nem tűrő — parancsát ösmerve, gyöngeségnek, államban és társadalomban tűrhetetlennek tartott az anyai szelídség iránt mutatkozó minden fogékonyságot. Az ókori Róma fejlődését, egyetlenegy hatalmas birodalommá alakulását az a zordonság vezette, amely Mars hadisten fiainak atyai öröksége. De jogait követelte az anyai szeretet is, amely Jézus egyházából egyetlenegy nemzet helyett a világ valamennyi népére, mint édes gyermekeire árasztotta melegét s a legkisebbet, a legelhagyottabbat is odaölelte keblére, a leghatalmasabb mellé. A spártai apa, aki saját csenevész gyermekét könyörtelenül önmaga tette ki a Taygetos sziklájára, hogyan értette volna meg Jézust, aki magához bocsátotta a kisdedeket, *mások* gyermekeit? Augustus császár udvara, mely Venusban a nőnek mindenkire ragyogó szépségét és a szerelem gyönyörűségét látta, csak éppen anyai érzését nem, — hogyan érdeklődött volna Szűz Mária, a beata virgo iránt, ki csak fiának élve, édes anyai szeretettel hajolt le az ölében mosolygó vagy szen-

dergő gyermekre, hogy majdan, mint mater dolorosa, szívében hét tőrrel tekintsen föl reá a keresztfára?!

A kereszténység Istennek sok mindenféle kegyelmével árasztotta el a világot, de minden érzés közül legnagyobbra az *anyai szeretetet* és a belőle fakadó *családi érzést* növelte benne. Egyik legrégibb magyar nyelvemlékünknek, a Königsbergi Töredéknek figyelmét az a szűzleány ragadja meg, ki ölében csodálatos fiút tart, azt fürészti, mossa, eteti, szoptatja úgy, mikép anya a maga szülöttét. A Nádor-Kódex pedig a keserves szűz anya kesergését ecseteli. «Oh keménységes keresztfa, ki lettél e napon enfiamnak anyja, mire vetted el én-tőlem őt? Én őt ölelgetem vala enkarjaimmal, te pedig szorítottad hozzád őt a kemény vasszegekkel; én őt takargatám lágy ruhába, te pedig öltöztetted önnön vérének ruhájába; én őt éltetém enemlőmnek tejével, te pedig itatád őt ecettel és epével. Immár, én szerető fiam, nekem nálad nélkül halál és te-veled meghalnom élet... Jaj énnekem, szerető fiam, mert soha nem akartalak én tégedet egyéb fiún elvállalnom és egyéb anyát énnálamnál neked adnom.»

De egyéb fiai közé tartozunk mi is, magyarok, akik századok óta fohászkodunk boldogasszony-anyánkhoz, régi nagy patronánkhoz: ne felejtkezzék el Magyarországról, romlott hazánkról, szegény magyarokról; nyissa fel az egeket sok kiáltásunkra, anyai palástját fordítsa oltalmunkra.

Hit, hazaszeretet, családiasság az a legszebb három csillag, mely a valódi anya feje körül a szentség dicsfénye gyanánt ragyog. Fényének forrása az a szeretet, amely Szűz Máriát malaszttal teljessé, az anyák eszményképévé tette, s a költőket, művészeket legszebb alkotásaikra lelkesítette. Tizenkilenc viszontagságos századon át hány fiatal nő kérte az Isten kegyelmét, hogy családi életét azzal a tisztasággal szentelje meg, amelyre a boldogságos szüzet méltatta! Hányan ültek úgy, ahogy Szent Hedvig legendájában Vörösmarty beszéli: csöndes ámulattal olvasgatva a szent könyvet, amely az egyháznak, vagy a «vérivó» magyarnak régi nyelvén új csodát beszélt a teremtés titkáról, Istenről, emberről, világról, az élet álmáról, a nagy, a várt, a

rettegett jövendőről, mikor a nagy Isten maga jön el, hogy szive szerint ítélje meg a jót és a gonoszt. És hány fogadta meg az ihlet pillanatában, hogy a szent sorok tanulságait alkalmazza: abban az országban, abban a családban, hová vőlegénye vezeti, hogy a teremtés és az üdv titkai ne legyenek messzeföld virágai; szent körükbe mindegyik betérjen és az élet fájáról gyönyörrel dús, örökké tartó éveket szakasszon.

Vörösmarty nemcsak a szép királykisasszony szent könyvét ösmerte, hanem a szegényasszony könyvét is, a Rózsakertet, amelyben szent rózsák teremtek; de ezt is megosztotta egy másik szegény asszonnyal, kinek még imádságos könyve sem volt. És azóta «fél könyvből, de nem fél szívvel imádkoznak este, reggel; s ha van Isten mennyországban, nem imádkoznak hiában.»

Az imádságos könyvét megfelező szegény asszony a költő édesanyja volt. Valaha, ura életében, tele a kamrája, pincéje; szegény és boldog előtt nyitva háza, udvara. Egyik vendég a másiknak adta a kilincset; de beköszöntött a szegény is és nem hideg pénzt, nem hideg arcot, hanem eleséget vitt magával. S ha vendég nem jött, a ház akkor sem volt üres; bőven volt az istenáldás, jobbra-balra a sok gyermek, akik a sok baj mellett sok örömet is szereztek az anyának.

A költő, jobb napokról írva, mintha *édes anyámról* írt volna. De szüleim családjához az Isten kegyelmesebb volt: mindvégig megtartotta őket abban a szerény jólétben, amelyet az ő segítségével és a maguk szorgalmával biztosítottak maguknak és tíz gyermeköknek. Imádságos könyvét anyám urára, édes apámra hagyta; s ez a könyv, amelyben mind a ketten annyiszor találtak megnyugvást és vigasztalást, egy negyedszázad óta az én örökségem. Beszédes emléke annak a szeretetnek, amely minekünk életet adott: az imádságok előtt és után a mi neveink következnek, amilyen sorrendben minmagunk is családot alapítottunk.

«A szeretet imádsága» nemcsak értünk, hanem embertársainkért is hangzott anyánk ajakán, s a szeretet imádsága volt

életének minden tette. Ahol maga nem segíthetett rajtunk és felebarátain, ahol szeretetét jócselekedetekkel nem mindenkor bizonyithatta be, Istenhez fordult s tőle kérte, amit saját erejéből meg nem adhatott. Ez megvigasztalta és megnyugtatta. Szerette volna, hogy ezen a világon mentül kevesebb rossz, mentül több jó legyen s a híveket a szeretet és a béke egyesítse; az ártatlan ne szenvedjen, az erőtelen megerősödjék, az elesett talpra álljon. Hazájának kimondhatatlanúl nehéz napjaiban kérte Istent, adjon az országnak bölcs és igazságos fejedelmet, a népnek jó elüljárókat, bölcs törvényeket. Adjon a családoknak csendes jámborságot, jó erkölcsöket s házaikban rend és megelégedés legyen. Isten vezérelje a fiatalok neveltetésének fontos munkáját; adjon a szülőknek örömet magzataikban, teljesítse reménységeiket. Vigasztalja a szenvedőket, tanítsa őket türelemre, lemondásra; enyhítse fájdalmaikat s örvendeztesse meg szívöket a boldogabb és jobb jövő édes reménységével. Keltsen részvétet, alázatos emberi indulatot a gazdagok szívében s a szűkölködők keblét töltse el megelégedéssel, jámborsággal. Legyen atyja az özvegyeknek, árváknak, menedéke az elhagyottaknak. Oltalmazza a haldoklókat s ha fáradt szolgáit nyugalomra bocsátja, vegye őket magához.

Szüleiket, jótevőiket jutalmazza meg gazdagon a velünk elkövetett jókért és meg ne engedje, hogy irántuk valaha hálátlanok legyünk. Ellenségeinknek, bántalmazóinknak bocsásson meg s áldja meg őket is mindazzal, amit minmagunknak kívánunk. Hiszen szeretnünk és becsülnünk kell embertársainkat, mert Isten mindegyik iránt jó és irgalmas.

Ahogy az ócska imádságos könyv írója, *Reiter Máté* salzburgainringi lelkipásztor óhajtotta,[1] édes anyám «halkan járt»; mert jobb egy igazságot jól megértve és átgondolva a szívnek és az életnek átadni, mint egy egész könyvet eszmélkedés és érzés

[1] Katholikus imádságos könyv az igaz kereszténységnek előmozdítására. (Németből.) Nagyvárad, 1829., a XII. lapon «A szeretet imádsága» melyet ösmertettem, egész terjedelmében a 247—252. lapon.

nélkül átolvasni. A szeretet imádsága a hívőt éppen azokra az erényekre ösztönözte, amikre a kereszténység az egyént a társadalomhoz és az államhoz való viszonyára, az egyház alapításától fogva, tizenkilenc század szakadatlan munkájával oktatta. Azt, aki az így megmutatott igazságot valóban megértette, átgondolta és saját életében követte, azoknak dicsőséges sorába állíthatjuk, kiknek a kereszténység első századaiban a megértés és az alkalmazás érdemét vérök ontásával, roppant szenvedések elviselésével kellett növelniök. Hiába beszélnénk mi a kereszténységnek az államra és a társadalomra gyakorolt átalakító hatásáról, ha ez a hatás csak történelmi emlék volna és nem élne abban az államban és társadalomban, melyet a mi számunkra is fölépíteni kívánt. Családfáját a legbüszkébb nemzetség sem mondhatja tizenkilenc századosnak; de az a nemzetség, sőt a legnagyobb homályban élő család is tudhatja, hogy a fát — legmélyebbre ható gyökerétől fogva terebélyes lombjának legmagasabbra nyúló ágáig — akkor is ugyanazon természeti erők éltették, mint manap. Nemzedékről nemzedékre a családok is így örökölték a vallás-erkölcsi törvényeket.

Tizenkilenc század, a kereszténység élete, nagy idő; de erre az időre a családi életben is vannak mértékegységeink. Öt éve egyik egyetemi előadásomat édes apám századik születésnapja emlékezetének szenteltem. Mostani előadásaimat édes anyám századik születésnapja emlékezetének szenteltem. És az érzeteknek, visszaemlékezéseknek sokaságában ott van az a tudat, hogy az ő százesztendejök egy tizenkilencedrésze a kereszténység történetének; s tizenkilenc ilyen kegyeletes visszaemlékezés időszámítás tekintetében is visszavezet a kereszténység alapítójához, Jézus Krisztushoz, kinek törvényei szerint óhajtottak élni.

Édes anyám, *Zay Juliánna*, Sarkadon, Bihar vármegyében, 1817 február 17-én született; tehát éppen abban az esztendőben, amelyikben József nádor felesége, Hermina hercegnő, Magyarországban az első nőegyesületet alapította szegények segítése, betegek ápolása és gyógyítása végett. Asszonykorában édes anyám is buzgó tagja volt egy ilyen nőegyesületnek, a bihar-

vármegyeinek, mert az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlatában nőtt fel.

Atyja, anyja, az én nagyszüleim, nagyon vallásosak voltak és gyermekeiket is vallásosaknak nevelték. Vasár- és ünnepnapokon az egész család templomba ment, évek multán a belőle kirajzott családokkal együtt. A vallásos nevelés egyúttal házias és hazafias volt. Ma is vannak varrott képeink, amiket nagyanyánk és serdülő leányai készítettek. Az akkori lányok előtt konyha, kamara, udvar, kert, istálló, ól, külső gazdaság nem tartozott az ismeretlen fogalmak közé. De a fejlődő magyar irodalom remekeivel is korán megismerkedtek. Minket édes anyánk sok olyan versre tanított meg, amiket ömaga leánykorában tanult. A dal, zene, tánc, vidám beszélgetés fűszere volt a családi életnek; enyhítette, de nem rontotta meg annak komolyságát. Akkor még a jobbágyság járta; a ház előtt káromkodva vagy részegen elmenő jobbágyot nagyatyám a szabadossal röviden megpálcáztatta, de a józanéletűvel atyai módon bánt. Ötszáznál többnek volt keresztapja és a cselédeket valósággal családja tagjainak tekintette. Nagyanyám a népes község betegeit háziszerekkel gyógyította, mert orvost a szomszéd városból kellett volna hozatni; tőle tanulta meg anyám egyebek közt a sebre való ír készítését, ami még a kurucok korából való. A lányoknak is erősszívűeknek kellett lenniök. Az 1831. évi nagy kolera idején nagyapám összehítta gyermekeit és lelkökre kötötte, hogy ha ő vagy valaki más a családból meghal a ragályban, ne várják meg, míg holttestökért kampóval jön a sintér, kanem a kertben maguk ássanak sírt s keresztény módon abba maguk temessék el a halottat. De a családot Isten megkímélte a pusztulástól.

Édes anyám egy ideig Nagyváradon, az apáca-kolostorban tanult. Mikor a város déli része 1836. július 10-én a várral együtt leégett, a még füstölgő város romlását a kálvária hegyéről nézte s még negyedszázad mulva is megkönyezte, mikor gyermekeit és cselédeit maga köré gyűjtve beszélt róla.

Márki Jánossal 1841. október 10-én édes testvére, *Zay*

János eskette össze, ki ugyanakkor tartotta első szentmiséjét a sarkadi Szent István-kápolnában. Azután mi következtünk szépen, egy sorjában, tizennyolc esztendő alatt tízen: nyolc fiú, két leány. Egyik testvérünk kis korában halt meg, a többi kilenc mind családot alapitott; s most lenn a földön, vagy fenn az égben a családanya születésének századik évfordulóján negyvenöt unoka és huszonnégy dédunoka imádsága száll Istenhez.

Hiszen minden gyermekét ő tanította meg, hogy «kis kacsóit összetéve szépen» imádkozzék. Volt idő, mikor ezt az imádságot a nagyobbacskák az aradi várnak tompán odahallatszó dörgése közt mondták el. És volt idő, mikor még imádkozniok is suttogva kellett, mert «sokra sír, sokra vak börtön boruł; kik élnek, járnak búsan, szótlanul». Amikor én születtem, a hetedik gyerek, húsvét első napja volt: gyönyörű szép, verőfényes tavaszi nap; a falusi asszonyok meg is ütődtek rajta, hogyan lehet ilyen nagy napon születni; s édes anyám is elérzékenyedett, hogy húsvét napján nem mehet templomba. De templom a legszegényebb szoba is, melyben az anya először szorítja keblére gyermekét; és Istennek tetsző imádság az első csók, melyet ajkára lehel. Csókjában hitet adott gyermekének, akinek hazát nem adhatott; mert «hazánk csak egy volt: az is elveszett». De a mi családunk kilenc orgonasípja minden húsvétkor a feltámadást zengte s oly bizonyos volt a haza újraébredésében, mint abban, hogy a húsvét, a feltámadás ünnepe, minden évben visszatér.

Nagy társaság lelkes áldomásokkal ünnepelte családunkban Kazinczy és Széchenyi emlékezetét; mi gyermekek az olasz háború idején piros ingekben és magyar ruhákban vártuk, mikor jön Kossuth, Klapka, meg Türr. És akkor sem csüggedtünk, mikor nem ők jöttek, hanem a törvénytelen adót behajtani dragonyosok és bakák jöttek, ötvennél is többen; igaz, hogy a magyar fiúk szégyenkezve kérték anyámat, adjon nekik valami munkát a kertben, az udvarban, a ház körül. Azután jött a rettenetes szárazság és vele az inség, mikor a módos gazdák-

nak sem volt betevő falatjok. Édes anyám mindennap tíz-tizenöt kenyeret szeletelt föl a szegények közt; s mikor édes apám ezt egyszer, rosszkedvében, megsokalta, azt mondta neki: «eredj tehát és küldd el őket». Apám kiment — és hatökrös gazdákat, hatgyerekes apákat talált az inségesek közt. Ő maga még nagyobb karajokat vágott nekik és meghagyta, hogy ezentúl több kenyeret süssenek. Az inséges időkre azután nagy tüzek, háborús esztendők következtek. Aggódó édes anyánkat csak az vigasztalta, hogy katona-sorban levő fiainak nem kell idegen érdekekért harcolniok, mert akkor a tanúlt fiatalokat nem sorozták be. A háború pedig meghozta a kiegyezést, a haza és az alkotmány helyreállítását, a koronázást és szüleinknek azt az örömet, hogy a nemzet nagy ünnepén Bihar vármegye három bandéristája közül az egyik az ő délceg második fiuk volt.

Eljött tehát a feltámadás várva várt ünnepe. Nem olyan fényességben jött, mint hittük, de mégis csak visszaadta hazánkat. Annak szeretetére szüleink bennünket oly időben tanítottak, mikor tulajdonképen nem is volt hazánk s mikor ezért a szeretetért semmiféle jót nem várhattunk; nem csoda tehát, ha mi, az akkori gyermekek, a mostani öregek, a gyakorlati élettel számolva is, mindhalálig idealisták maradunk. Szüleink emlékét szenteljük meg vele.

Az 1867. esztendő nemcsak a hazára, hanem a családra is víg esztendőt hozott, gazdag termés és kettős lakodalom örömével együtt. Az egyik fiú megházasodott, az egyik leány férjhez ment. Otthon csak a legkisebb leány maradt. A nagyobb fiúk már a maguk emberei voltak, a kisebbek idegen városokban tanultak. De ki tudta volna elfelejteni az otthon-tanulás édes emlékeit?

Első tanítóink szüleink voltak. Mire a falusi iskolába feladtak bennünket, mindnyájan tudtunk írni, olvasni s egy kicsikét számolni. Téli estéken a gyerekekkel együtt a külső és belső cselédek is odagyűltek a nagy konyhába édes anyám köré s tollfosztás, kukorica-morzsolás, vagy más efféle csöndes munka közt, de mindig valami dolog közben hallgattuk édes anyám

meséit (a mik közöl legnagyobb bátyám sokat le is jegyzett, pl. az angyal bárányokról szólót minden iskolában olvassák); vagy hallgattuk a magyar Szentkirályokról, az ország zivataros ideiről szóló történeteit, külső nemzetek csodálatos eseményeit, a szentek életét egy-egy nevezetesebb névnap vagy ünnep közeledésekor. De a természetrajzból, a földrajzból s a mindennapi életből is hallottunk hasznos tudnivalókat. Olykor egy-egy halkan eldúdolt szenténeket, vagy világi és hazafias dalt, pl. Petőfi Nemzeti Dalát, de más dallammal, mint ahogy mostan éneklik. A dalt, az éneket nagyon szerette, édes apánk pedig éppenséggel gyönyörködve hallgatta. Örült, ha vakációra hazatérve, egy-egy jóhangú barátunkat hoztuk magunkkal. A kis templomban mi énekeltünk, passzió-éneklés, Alleluja nem történhetett meg nélkülünk; s ha nyári estéken a kertben dalolni kezdtünk, a sarkadiak is kiültek a ház elé: úgy hallgatták a nótáinkat. Mintha Gœthe egyenesen a sarkadiaknak tanácsolta volna:

«Ülj le ott, ahol dalolnak, —
Rossz embernek nincs dala.»

Ennek a dalnak forrása bizonyára az a valódi családi szeretet volt, mely szüleink házában minden szívet eltöltött. Meseképen hangzik manap, de mondom és bizonyítom, hogy cselédeink szívét is eltöltötte. Az öregek fiúk gyanánt vigyáztak reánk, a fiatalok velünk együtt hallgatták édes anyám meséit, tanításait. Fáradhatatlan munkára maga adott példát; s róla is el lehet mondani, ami egyik kedves olvasmányában, a Szentek Életében szent Franciskáról írva áll,* hogy «cselédeit úgy nézte, mint kikkel valaha egyaránt fog a mennyei javakban részesülni». És folytathatnám a jellemzést úgy, ahogy ugyanazon életrajzban találom: «Oly tökéletes feleség volt, hogy házi békessége egyszer sem háboríttatott meg. Azt tartotta, hogy a nő mindig tartozik elhalasztani ájtatosságát, valahányszor házi kötelessége foglalja el. Gyermekeinek ártatlanságára folyvást

* Scitovszky, Szentek Élete, 66—67. l.

gondosan ügyelt. Amellett, hogy saját maga iránt nagyon szigorú volt, a szűkölködők édes anyát találtak benne».

Nem csupán a fiú kegyelete, hanem az igazság érzete vitt reá, hogy anyámat egy szenthez hasonlítsam. Hiszen az egyház azért olvastatja a szentek életét, hogy példájuk varázserővel hasson szívünkre; mert — ahogy Scitovszky mondja az anyámtól örökölt Szentek Élete előszavában — «ezren tapasztalták már önmagukon, mit Szent Ágoston oly szépen és igazán mondott: Ha ezt megtehették ezek és amazok, miért nem tehetném meg én is? Péter, Pál, az apostolok és a többi szentek emberek valának, mint te; ha rest vagy követni az urat, kövesd hű szolgáját».

Édes anyám követte is mindhalálig, mely Isten akaratából 1876. április 19-én következett be. Negyven éve már annak. Négy évtized küzdelmei és viszontagságai bennem, az öreg fiúban, meggyöngíthették volna azt a hálás és kegyeletes szeretetet, amit anyám iránt mint gyermek és ifjú éreztem, mikor arcát és kezét csókolhattam. De a szeretetnek ez a lángja annál erősebben lobog bennem, mennél inkább közeledik az a pillanat, amelyben őt Isten szine előtt ismét megláthatom. Hiszem, hogy abban a csöndes alföldi községben, amelyben most százesztendeje született és amelynek áldott földjében negyven esztendeje pihen, jóságának gyümölcseiből, ahogy szent Casilda, szent Erzsébet és szent Flóra történeteiben olvassuk, az ő emlékezetére csodálatosan szép rózsák fakadnak. Az ő születésének százados emlékezetéből fakadnak ezek a felolvasások is, melyek a keresztény világ megalakulásáról szólnak; de már most, az első alkalommal figyelmeztetik hallgatóimat, az én kedves fiaimat és leányaimat, hogy Istentől belénk lehelt lelkünkben, szüleinktől belénk nevelt érzésünkben ez a szellem mostan is él és működik közöttünk, mint atyáinknak, anyáinknak a mi gondjainkra, tudásunkra, becsületünkre és hűségünkre bízott szent öröksége.

Márki Sándor.

A KÉZIMUNKA-TANÍTÁS TÖRTÉNETE.

A munkatanítás szálai 1592-ig nyúlnak vissza, illetve erről a dologról *François Rabelais* francia szatirikus egyik regényében találunk némely gondolatot, amint hősét, a királyfi nevelését úgy irányítja, hogy kézügyesítő foglalkozást űz, mint szénakötés, fűrészelés, favágás, aztán festészet. Sőt iparosmesterséget is kellett tanulnia. *Comenius* az első, ki komolyan beszél kézimunkáról, már a hatéves gyermeket foglalkoztatja, hol játszva, hol komolyan. «Hangyák legyenek» mondja, «kik folyton mozognak, tesznek-vesznek, visznek-hoznak s hogy mozgásuknak értelme legyen segítsünk nekik és minden cselekedetükhöz bármilyen gyerekes legyen, mintát adjunk s ne szégyeljünk velök játszani . . . «A negyedik, ötödik, hatodik év tele lesz kézimunkával». Milyen bölcs mondása a következő: «Ne az iskolának, de az életnek neveljünk olyan ifjakat, kik tevékenyek, szorgalmasak, ügyesek, mindenre készek, kikre nyugodtan rábizhatunk majd az életben minden ügyet».

Később az angol bölcsész *Locke* szól a kézimunka mellett: «a gyermekek foglalkoztatása egyúttal hasznos is legyen. A gyakorlat által fejlesztett ügyesség már magában becses. Az egészségre pedig legjobb haszonnal jár. Nem az idő, de szorgalom hiánya, hogy az emberek többféle művészetben nem jártassak. Ha mindennap egy órát ezek gyakorlásában töltenénk, elterelne minden haszontalan időtöltéstől». Ajánlja a réz- és ezüstmunkákat, ékkövek csiszolását, foglalását stb.

Hasonlóképen nyilatkozik *Rousseau* «Emil»-jében. Ő az asztalosmesterséget ajánlja, mert tiszta, ízléstfejlesztő, testmoz-

gást igényel stb. Legjobb mondása: «Testgyakorlás és kézimunka mellett *gondolkozni* tanítom növendékeimet. Dolgozzék, mint egy paraszt, úgy gondolkozzék, mint egy bölcs, hogy ne legyen ingyenélő, mint a vadak». Később *Fichte* ugyane gondolatok mellett kardoskodott. Olvassuk el «Reden an die deutsche Nation» című munkáját.

Locke és Rousseau magasabb társadalmi állású gyermekek magánnevelésére gondolnak. Fichte olyan nevelőintézeteket tart szemelőtt, melyek a gyermek egész nevelését vállalják.

Az eddig felsorolt idézetekből látjuk, hogy *Comenius* és *Locke* a kézimunkát a gyakorlati életben való fontossága miatt veszik fel nevelői programmukba, míg *Rousseau* és *Fichte* elsősorban annak a növendék testi és szellemi fejlődésére való nevelői hatását hangoztatják. Az elsőnél a kézimunka gyakorlati, a másiknál annak pedagógiai része lép előtérbe.

Ezalatt már régen bevitték a kézimunkát az iskolákba. A 30 éves háború után elrendelték, hogy a gyermekek munkát hozzanak az iskolába, s ott ne üljenek tétlenül. *Franke* bevezette a kézimunkát iskoláiba s ezeket írja róla: «az árvaházban fontak, kötöttek és varrtak a lányok, mire őket az «árvaanya» tanította, amellett házimunkát végeznek, sepernek, mosogatnak, vizet hoznak, sőt fát vágnak».

A fiúk ugyanígy foglalkoztak sőt ők is tanultak kötni, varrni, erre 1701-ben egy kötőmestert alkalmaztak.

A «Pädagogium»-ban hol nemes és előkelő fiúkat neveltek, főként esztergályos munkákat űztek, aminek tanítására egy esztergályos mester járt be. A filantropusok, kik fősúlyt a «közhasznú és hazafias életre» fektették, természetes, hogy erélyesen követelték a kézimunka tanítását, különösen *Basedow*, ki a fiúkat nyáron kerti munkára fogta.

Salzmann nagyon bölcsen, gyermekek önálló foglalkoztatására először játékszerek, azután komolyabb dolgok készítését ajánlja.

Pestalozzi is azzal az eszmével foglalkozott, hogy az iskola földmívelésre, iparra és házi gazdaságra tanítson, de kortársa

Fellenberg, kinek jobb gyakorlati előképzettsége és anyagi ereje volt, több szerencsével oldotta meg ezt a kérdést; az ő iskolái szervi egységben állottak mintagazdaságával. Fellenberg nagyérdemű társa *Wehrli*, kinek nevéről Wehrli-iskoláknak nevezték a 30-as évek után mindazokat az iskolákat, melyeket magánosok vagy a kormány az ő szellemében vezettek: árva vagy szellemileg és erkölcsileg gyenge gyermekeket gyakorlati tevékenykedésre neveltek, különös gondot fordítva a mezőgazdaságra.

Svájcnak és Németországnak sok ilyen iskolája volt, de más európai országnak is. 1833-ban «*Rauhe Haus bei Hamburg*» volt híres, ezt az iskolát *Wichern* János alapította. Itt kis családokban éltek a növendékek, segítség nélkül mindent maguk készítettek, még az intézet kibővítésekor lakóhelyeiket is. A fiúk iparosmunkákat végeztek, de fontak, varrtak is, kert, mező, állatok szintén az ő kezelésök alá tartoztak. A fiúkat főként iparosoknak, a lányokat cselédeknek nevelték.

E század elején történt kezdeményezés alig látszik meg a jobbmódú gyermekek nevelésében. Magasabb iskolák tökéletesítésével mindig visszafejlődött a nevelőintézeti módszer s a kézügyesítő foglalkozások alig vétettek fel valahol. Csak egy maradt meg: Pestalozzi és Fellenberg nagy eszméje elhagyott gyermekek megmentésére. Ez az eszme dúsan gyümölcsözött e gyermekek menhelyén s minden hasonló intézménynél örömmel látja a legkritikusabb pedagógus is a kézimunka érvényesülését.

Nézzük az eddigiek után, milyen elvek alapján tanították a kézimunkát? Annak az időnek pedagógusai, *Comenius* és *Locke* gyakorlati alapon állanak. Eltérés közöttük csak annyiban van, hogy amíg *Franke* és a Filantropusok (Basedow—Salzmann) előkelő emberek gyermekeit (az árvákat is) úgy oktatja, hogy a *kézimunka* csak *eszköz a célhoz*, egészségüket szolgálja s felébreszti a munkakedvet, azért csak általánosan űzi, addig *Festalozzi* és *Fellenberg* szegény gyermekei a kézimunkát öncélnak tekintik, önfenntartásuk érdekében dolgoznak s a jövő hivatásukra készülnek s ép ezért sajátítanak el bizonyos ügyességeket.

Mind e gyakorlati tanítás és nevelői hatás csak zárt intézetekben volt honos, semmi sem természetesebb, minthogy népiskolákkal kerestek kapcsolatot. Mindenféle kísérletek történtek s így munka-iskolákat nyitottak, melyekben a tanulók szakképzett tanerők vezetése mellett kézimunkát tanultak. A mult század elején így sok ipariskola keletkezett.

Ez iskolatípusok tulajdonképeni megteremtője *Kindermann*, kinek [Ausztria] és Németország kath. részeiben a népiskolák körül nagy érdemei vannak, amiért Mária Terézia *von Schulstein* névvel nemességre emelte.

Milyen igazat mond egy helyen egyik munkájában *Schulstein*: «mindent el lehet érni az ifjúsággal s ez megerősített feltevéseimben s támogatott cselekedeteimben». Tovább érdekes mit mond: az ipari foglalkozást azért kell felvenni a tanítási tervbe, mert csak ezáltal szereti meg a tanuló a munkát, az iskolát s ezáltal van alkalma könyvek, írószerek beszerzésére stb., melyek hiánya okozza gyakran az iskolai mulasztásokat. (Akkor t. i. keresetre adtak alkalmat az iskolás gyermekeknek, amennyiben értékesítették kézimunkájukat.)

Schulstein törekvései se haladtak könnyen, de fel tudta ébreszteni az emberek érdekeinek támogatásával azok érdeklődését is. Így tőle ered az az eszme, hogy a tanító elméleti oktatása mellett tanítsa a felesége a kézimunkát bizonyos díjazásért. A szegény tanító örült a mellékjövedelemnek s így megnyerte embereit az ügynek.

Halálával igaz, hogy szétmállott műve s alkotásainak ma nyoma sincs, de Csehországot behálozták az ő ipariskolái s hogy ott ma olyan virágzó az ipar, annak gyökerei Schulstein fáradozásaiban keresendők.

Németország evang. részeiben *Wagemann* fáradozott. Észak-Németország is érdeklődött, habár a protestáns Németország soha se istápolta úgy az ipariskolákat, mint a katholikus. *Hannover* 1790-ben nyit ipariskolákat.

Wagemann elve: «*A természet útján haladjunk*, egyszerű, könnyű feladat elé állítsuk a gyermeket, hogy munkája ered-

ményét élvezhesse.» Munkaközben énekeljenek, beszéljenek a gyermekek, így minden pedáns kényszer elesik, s keressünk olyan motivumokat, melyek a gyermek kötelességérzetét ébren tartják s becsvágyát emelik. Ilyen és hasonló fegyelem uralkodott iskolájában.

Hogy miként terjedtek el ezek az iskolák végig egész Németországon, az minket nem érdekel, csak a *berlini* iskoláról annyit, hogy 1793 óta szaporodtak. Tanultak: hittant, írás-olvasást, számtant, éneket, rajzot, történelmet, földrajzot, természetrajzot és fogalmazást, azonkívül képességükhöz mérten bárminemű munkát. A tanítás délelőtt és délután volt. A gyermekeket 7 évestől 14-ig vették fel. A tantestület 13 egyénből állott. Minden iskolának volt felügyelője, aki időnkint meglátogatta az iskolát. Minden hónap elején az elkészülendő munkákat átnézték s azokat a munkadíj meghatározásával számbavették, minden negyedben megkapták a gyermekek a munkadíjat, mit a szülők nyugtáztak. A munkákat rendesen egy üzletben árulták vagy árverés útján értékesítették. Átlag egy évben 1100 tallért kerestek.

Ilyen irányban terjedtek ezek az iskolák Németország minden zugában. Hogy ezeknek az általában elterjedt ipariskoláknak ma nyomát se találjuk, annak okát az akkori politikai életben kell keresni és abban, hogy ez az intézmény nem vert gyökeret a néplélekben.

Az ötvenes évek elején *Schindler* Zürichben a következő pálya-tételt vetette fel: «Hogyan emancipálhatjuk az elemi iskolai tanítást az absztrakt metódus alól s hogyan fejlesztjük a szív- és kedélyképzést?» A reformiratok egész tömegét indította meg ez a pályázat s az 1848-iki forradalom hatása a népiskolák akkori típusa felé. Ezen iratok egy része a kézimunkatanítás kérdésével is foglalkozott. Ezek között *Dr. Michelsen* brosurája említésre méltó, aki mint Schleswig-holsteini az ottani iskolákat ismerve, Péter oldenburgi herceg szavait idézi, melyeket munkaiskoláknak birtokain való alapításakor mondott. Ezeknek az iskoláknak a felállítása összefügg a jobbágyság meg-

szüntetésével. A herceg szavai ezek: «Szabad csak az lehet, ki állásához mérten eszét és szívét használni tudja és akarja». Szív- és kedélyképzés — folytatja — főfeladata legyen az iskolának, valláserkölcsi nevelés az első feladat. Az ész mívelését ellátja a tanintézet, a kéz míveléséről a munkaiskola gondoskodik. Hol mindezek helyes mértékben nincsenek meg, azt megszenvedi az egész. Ellenkező esetben harmonikus kiegészítésben egymásra hatva, látjuk a munkaiskola hatását a tanító-iskolára, ha pl. látjuk, hogy a tanulóifjak nagy kedvvel *rajzolnak*. A hímző, kézimunkázó lányok észreveszik, hogy «egyszer-egy» nélkül még egy harisnyát se lehet elkezdeni. A munkaiskolában kiszorulnak a luxusmunkák, gyakorlatként olyan feladatokat választ, melyek a gyermekek nagy részének életkörébe vágnak. Nem a gyártás a cél, hanem a munkagyakorlat. Nem az iparszerű készség, de a nevelőmunka. A jóízlés fejlesztése céljából a szorgalmas leányok — jutalomként — fényűzési munkákat is készíthetnek. Ilyen értelemben fejtegette a tárgyat a nevezett író, mely munkája folytán Hannoverbe hívták a tanítószeminárium igazgatójának, hol a szeminárium mellé kapcsolt munkaiskolában gyakorlatilag érvényesítette eszméit.

Sokkal kimerítőbb s kiválóbb munka a fenti iratnál *Biedermann* tanár könyve: «Die Erziehung zur Arbeit, eine Forderung des Lebens an die Schule». Először is iskoláztatásunk hiányosságát igyekszik bizonyítani. Meggyőz arról, hogy a gyakorlati eredmény, még a legszerényebb kívánalmakat se elégíti ki. A tanítás eredménye az elpazarolt időhöz képest kevés, a tanultakat gyorsan feledjük, az életre az iskola nem nevel stb. A tanulók nagy száma lehetetlenné teszi tanító és tanuló közötti benső érintkezést, kimeríti a tanítót, lehetetlenné teszi a fegyelmet. Benső inpulzus nincs a növendékekben a különböző tárgyakkal szemben, a külső kényszer, mint büntetéstől, rossz kalkulustól való félelem, dícséret reménye, stb. rossz hatással van a szív és jellem képzésére. Sok olyant tanít az iskola, minek az életben semmi hasznát nem veszik, viszont hiányzik sok olyan, amit tudni kellene. A szerző szerint az

iskola nem kapcsolódik az életbe, ezen úgy lehet segíteni, hogy az iskolát visszatereljük az élet szükségleteihez és kívánalmaihoz, ezért fel kell venni a gyakorlati tevékenységet az iskola tantárgyainak körébe.

A gyakorlati tárgyak tanításának pedagógiai előnye elméleti tárgyak fölött a szerző szerint a következő: a legkönnyebb, legegyszerűbbel kezdve haladhatunk fokozatosan a tanuló erejéhez mérten; jobban megmarad ezáltal a tanítás eredménye; könnyebb összhang a gyermek hajlama és foglalkoztatása között s így könnyebb a fegyelmezése; testi és szellemi képességeinek egyenlő fejlesztése; könnyebb kezelése az egyéniségnek; különös előny a tömegoktatásban; nevelő hatás a jellemfejlesztésre; természetes viszony a tanulók és tanító között; benső kölcsönhatás család és iskola között.

A természettel kell megismertetni, a természetben kell foglalkoztatni a gyermeket, azért ő is minden iskola mellé egy kertet kíván.

Ebben a munkájában a szerző nagy készültséggel s még nagyobb lelkesedéssel propagálja a kézimunka feltétlen tanítását. Szerinte a munkaiskola Archimedes pontja, ahonnan egész nevelő- és tanítórendszerünket, absztrakt magasságából az életbe helyezhetnénk át.

Mindenekelőtt szemléltető tanítást kíván. Kívánja, hogy az iskola az életbe vezessen, hogy a gyermek megértse az életet, hogy az életből iskolát csináljon.

Teljesen más álláspontot foglalt el e kérdésben *Curtman*, kinek írása szintén a Schindler-féle pályatétel folytán keletkezett. Ilyen nagy szavakkal kezdi munkáját: «Die deutsche Schule hat ihre Probe nicht bestanden». Sok csalódás érte, úgy, hogy hivatásából is kiábrándult s különösen a forradalmi idő (1848) győzte meg arról, hogy túl ideálisan nézte a pedagógia világát. A munka tanításáról pedig tudni se akar, egy helyütt a következő figyelemreméltó szavakat írja róla: «a legtöbb tanító bizonyos előkelő lenézéssel van eltelve a fizikai munka iránt s csak a szellemi foglalkozást tartja méltó célnak az ifjúság

részére. Ez egymagában jó dolognak egyoldalú megítélése. Munkára vagyunk hivatva valamennyien s nagyobbrészt fizikai munkára. Tulajdonképen ez a foglalkozása a népnek. Csak szellemi munkával kevesen foglalkozhatnak, kizárólagosan pedig, talán senki. Munka által él a család, község, állam, emberi társadalom. Munkán fejlődik a jellem, az iskolában csak az ész és emlékező tehetség. Megvetni a munkát, mert nyers anyagot dolgoz fel, mert több türelem és gyakorlat kell hozzá, mint éleslátás, igazán az isteni alkotás elleni bűn».

Ha az iskolában nem is híve a munkának, inkább a család feladatának ismeri, még mond valami megszívlelőt róla. «Mi teszi Észak-Amerikát naggyá és erőssé? Nem a sok tudás, s nem a szabadság, hanem az előítéletektől való szabadság. Ott nem akar mindenki előkelő, nemes, honorácior lenni, ott nem szégyenlik a munkát s nem nézik folyton a szomszédot.»

Dr. Eisenlohr szintén, mint Curtman, nem becsüli le a munka értékét, de nem az iskola, hanem — egészséges családi viszonyok között — a család feladatának tartja.

Diesterweg ugyancsak ellene van a kézimunkának az iskolákban való tanításának. A fenti művek megbeszélésekor a következőket írja: «Hogy az iskola a tanítással egybekösse a gyakorlati munkára való vezetést, kétlem. Nem az kétséges előttem, hogy a növendék iskoláztatásának idején gyakorlati munkával is foglalkozzék, (ezt szükségesnek, üdvösnek tartom, valamint azt is, hogy az iskola erre kellő időt engedjen) de nem tudom, vállalja-e ezt az iskola, mindent vállaljon-e, nem természetesebb-e, jobb-e, ha ezt a szülőkre bízzuk? Nem vitatom, hogy a helyi viszonyok szerint célszerű lehet, hogy egyes iskolák tanulói az iskolában tanulják meg gyakorlatban a gyümölcstermelést, méhészetet, a lányok a hímzést, varrást, javítást, fonást sőt a veteményes kert kezelését is; de a tulajdonképeni ipari munkák, mint szövés, fafaragás stb., másutt legalább is jobban sajátíthatók el, ezt nem nehéz belátni. Az ipariskolákkal tett szerencsétlen kísérletek megerősítik helyes nézetemet. A munkaiskola erőszakolt dolog, csak nagy pénz-

áldozatok árán valósítható meg. *Ez iskola tanítóit pedig egész külön kellene előkészíteni.*»

Így már akkor sok ellenvetésre akadt a kézimunka bevonása az iskolába az elméleti tárgyak körébe. Sokan *Biedermann* írásaitól lelkesedve, minden üdvösséget abban láttak, hogy az iskolákat munkaiskolákká alakítsák át, de mélyebb mozgalmat ez az áramlat nem idézett elő. *A kézimunka-tanítás kérdése most másodszor aludt el!*

A kézimunka-tanításnak az a formája, amint azt az ügy akkori képviselői kívánták, nem is lelkesíthetett egy pedagógust sem. Egyrészt olyan irányt propagáltak, mellyel nevelési célokat nem lehetett elérni, másrészről pl. a kézimunkát magát kizárólagosan nevelési eszközül se lehet alkalmazni. Mindenesetre magasabb fokon állanak ez időszak kézimunkát hirdető pedagógusai, az elmúlt korszak embereinél. Amíg ott Pestalozzi és Fellenberg nyomait követve, a kézimunka praktikus *anyagi* oldalát hangoztatják, addig ennek a korszaknak emberei, *Biedermann* és *Michelsen*, a gyakorlati *formát*, amint azt Franke és a filantropusok megindították, hozzák előtérbe. A kézügyesség képzése *általában* volt a cél, ezáltal a gyakorlati élet megértése, munkaszeretet és kedv ébresztése a főirány. Az ellenvélemény képviselői, *Curtmann, Eisenlohr, Diesterweg*, felismerik teljesen a munka értékét a gyakorlati életben, de helyét nem az iskolában látják. A tanítótól azonban elvárják, hogy a munkával szemben ne előkelő lenézést tanúsítson, ellenkezőleg, bizonyítsa be, hogy testi és szellemi erőmegfeszítések harmonikus váltakozását életfeladatának ismeri.

A kézimunka-tanítás pedagógiai fejlődése.

A kézimunka-tanítás pedagógiai fejlődésén sokan dolgoztak. A pedagógusok hosszú sorában, kik e kérdés megoldásán fáradoztak, elvitázhatatlanul *Fröbel Frigyesé* az elsőség.

Majdnem valamennyi előtte nyilatkozott pedagógussal ellentétben, kik a gyermek intellektuális oldalát fejlesztették először,

Fröbel az embert praktikus lénynek tekinti, kinek kedélyét és akaratvilágát képezni kell. A körülmények hatása alatt eszméit csak a gyermekkerti nevelés körében érvényesíthette. Tanítványai átviszik nézeteit az iskolába, így *Hauschmann* igazgató «Die Handarbeit in der Knabenschule» című munkájában teljesen mestere munkájára támaszkodik, midőn a gyakorlati foglalkozásnak érvényt kíván szerezni az iskolában. *Von Marenholtz-Bülow Berta* ugyancsak erélyesen kívánja, hogy az alsóbb és magasabb iskolákban a gyermekkerti metódus alkalmaztassék. *Dr. Georgens* is Fröbel foglalkoztatási módszerének alapján áll, csak önállóbb utakon jár, mint mások. Az ő nézete szerint az elméleti tudás csak a cselekvési hajlam és alkotási ösztön képzése által nyer nemes formát és irányt.

A kézimunka-tanítás kérdésében más állást foglalnak el *Herbart* követői. Ők is kívánják a munkának beillesztését az iskola szervezetébe, de más szempontból, a munkát egyenesen az elméleti tanítás szolgálatába helyezik, a munkát úgyszólva kiveszik az iskolából, vonatkozásban annak az ifjúság életével s a tanítási tárgyakkal, melyeket az iskolában tanítanak. Így gondolkozik *dr. Ziller, dr. Barth* pl. könyvében «*Die Schulwerkstatt*» a műhelyszerű foglalkoztatás híve.

Ha mindezek törekvéseit összegezzük, látjuk: Fröbel és tanítványai azt mondják, hogy az ember cselekvésre született, cselekvés a gyökere minden termékeny megismerésnek. Ezen az úton találunk kapcsolatot minden elmélethez, mely nem természetünk. Munka legyen a középpont és alap iskolai tevékenykedésünkben «dolgozva» tanuljunk. Ezen irány képviselőinél a munkatanítás *törzsoktatás*, amelyből nő az elméleti tanítás.

Herbart pszichológiája szerint az akarás és cselekvés a gondolattól függ; a gondolatkör mívelése egyetlen feladata a nevelőtanításnak. Ezért Herbart követői tudni sem akarnak arról, hogy kézimunka-tanítás képezze az általános tanítás alapját. *Ziller* még azon nézetének ad kifejezést, hogy a munkatanítás nem is szükséges az általános műveltséghez, de mert az iskola az életnek nevel, azért helyet enged neki.

A mai kézimunka-tanítás.

Ma minden leányiskolában tanítanak kézimunkát. Annak az iránynak képviselői, akik fiúiskolába is be akarják vinni a kézügyesítő gyakorlatot, még alig valamit vagy semmit sem értek el.

Poroszországban 1872. óta kötelező a kézimunka-tanítás. Az uralkodó német államot követte a többi. A tanítás egyenként történt, a tanítónő külön-külön foglalkozott minden gyermekkel. *Schallenfeld Róza* berlini tanítónő érdeme, hogy e téren, nem is olyan régen, behozta a tömegtanítás üdvös újítását.

A kézimunka-tanítás jelen formája ellen először *dr. Schwab* kelt ki Wienben, «Die Arbeitsschule als organischer Bestandteil der Volksschule» című munkájában írja: «Mit eredményezett eddig a népnevelés? Az emberek legtöbbje lusta, felületes, nincs önálló ítélete, határozatlan, semmi gyakorlati érzéke, semmi tettereje s a megerőltető munkától még a művelt osztály is irtózik.»

Mindezeken a bajokon egy, leányok részére szervezett munkaiskola, kertészeti iskola és iskolai műhely által vél segíteni. Fiúk, leányok egyaránt foglalkozzanak 8 éves koruktól.

Schwab eszméit szivesen fogadták Ausztriában és Dél-Németországban, míg Észak-Németország teljesen *Clauson-Kaas* százados hatása alatt állott, aki Kopenhágából irányította nagy lelkesedéssel a kézimunka ügyét. Berlinben tartott előadásában elmondta, hogy már gyermekkorában hatott reá atyja példája, aki udvari ruháját otthon naponta munkásköpenyével váltotta fel s műhelyében dolgozott. Később ő maga egy távoli garnizonban kénytelen volt fiait tanítani s mikor egy pár idegen fiú szegődött hozzájuk, elhatározta, hogy a kézimunkát nevelési eszközként használja. A kívánt eredmény nem maradt el és ez adta meg az impulzust ahhoz, hogy tervszerűen fejlessze.

Az iskolákra nézve az a meggyőződése, hogy a munkatanítást mindenütt *kötelezővé* tegyék. 1866-ban nyugdíjba ment

s teljesen eszméinek szentelte idejét, az iskola mellett rendkívül érdekelte a népipar, melynek fejlesztését, ébrentartását az iskola egyik feladatának tartja. 1871-ben már két lapot ad ki, így irodalmi úton is támogatva ügyét. 1873-ban már szervezte megindított mozgalmát, «dänische Hausfleissgesellschaft» címen működött a központi egylet, melynek közel 80 fiókja volt. Az állam támogatta s így képezték ki azokat a tanítókat, kiket Clauson-Kaas évente Kopenhágában magaköré gyüjtött,

A bécsi világkiállitás «nemzeti háziipar»-csoportjában zsüritag volt Clauson-Kaas s így messze országának határain túl ismertté lett neve. 1878-ban a filadelfiai kiállítás alkalmával a német iparról kemény kritika hangzott: «olcsó és rossz». Erre minden oldalról özönlött a jó tanács, hogyan lehetne a dolgon segíteni. A kedélyek még tele voltak keserűséggel, amikor megjelenik Clauson-Kaas és csodát igér a «munka iskolái» által. Egy régebbi kísérlete elaludt Berlinben, de most alkalmas a talaj. Egy emlékiratban kérik a kormányt, hogy Clauson-Kaas kurzust tarthasson tanítók részére. Ez meg is volt Emdenben, ahol asztalosmunkát, kosárfonást, kefekötést, könyvkötést tanított.

Clauson-Kaas szellemében szervezték az iskolákat Sziléziában is.

Közben azzal a kéréssel fordul Clauson a porosz kultuszminiszterhez, hogy egy komissziót küldjön Dániába és Svédországba a kézimunka-ügy tanulmányozására. Ez meg is történt. De, ha előre látja Clauson a kirándulás eredményét, bizonyára nem fejezi ki ilyen formában kívánságát. Dr. Schneider titkos tanácsos, a kiküldöttek egyike, 1880-ban a képviselőházban számol be tapasztalatairól. Svédországban, úgymond, Finnország felől lett népszerű a kézimunka-oktatás. Felsorolja mindazokat, akik ebben fáradoztak. Érdekes dolgokat mond a szlöjd tanításáról, mint a kézműipar előiskolájáról. Ismerteti egy gazdag ember magánvállalatát, aki kedvtelésből tanit birtokán, s ahol a *kézimunka-tanítás rajz alapján* történik. Míg Svédországban a munkatanítás fejlődött, addig Dániában Clauson-Kaas működésének színhelyén vagy nem volt soha, vagy vissza-

fejlődött. Ez a jelentés nagy hirlapi vitára adott alkalmat, melyből nehéz a valóságot kihámozni. De körülbelül úgy áll a dolog, hogy Dániában rendszeres munkatanítás nem volt, Clausonnak a háziipar körül szerzett érdemei bizonyára sok irígységet keltettek fel. Míg Svédországban a szlöjdtanítás valószínűleg egészen önállóan fejlődött.

Így látjuk, hogy a kézimunka-tanítás a jelenben is mégegyszer átmegy mindazokon a stádiumokon, melyeken történelmi fejlődésében is átment, Schenkendorf, dr. Götze és Meyer legjobb kifejezői a jelen korszak felvetett eszméinek.

Mi történt hazánkban ezen a téren?

A magyar faj istenadta tehetségénél fogva hajlik az önálló alkotásra. Ott látjuk már Attila asszonyait a sátor előtt «hímes virágokat varrva vászonra». Később Gizella királyné udvarán hímeznek az előkelők leányai, amint hogy én az etnográfia tudósaival szemben azt merem állítani, hogy nem a nép széles rétegeiből terjedt a kézimunka felfelé, mint ahogy ők mondják, hanem megfordítva, az előkelők udvarából jutott a nép leányai körébe. *Erdélyben*, ahol nem egy úri kúriában ott látjuk még a nagyanyák szövőszékét és rokkáját, ahol a kézimunka családi körben való ápolásának ma is eltörülhetlen nyomait látjuk, ott csak a főúri kisasszony taníthatta kézimunkára a jobbágy leányait.

Hajdan a zárdákban szerzetesek és apácák egyházi munkák készítésével töltötték idejüket. Ez a körülmény is arra vall, hogy előkelő családok gyermekei, akiket a jámbor szerzetesnők neveltek, hozták, míveltek s a maguk köréből lefelé terjeszte ték a kézügyességet.

Népünkben pedig beláthatatlan időktől fogva a házi kézimunkája volt az asszonyoknak a fonás, szövés, a férfiaké pedig a gombkötés. Az utóbbi kézügyesség, mint nemzeti viseletünk sajátossága is török eredetre vall, amit a kölcsönös hadjáratok könnyen magyaráznak. (Csak háborúk magyarázzák, hogy a *svéd-*

országi áttörés, a *kalotaszegi* magyar varrottas és a *bitolji* ó-szerb munka teljesen egyforma.) Mig a férj háborúban volt, az asszony ellátta a gazdaságot («cselédeivel fonat, szövet, kendermunkát végeztet a «nagyasszony» és «nénémasszony»).

A 48-as idők előtt látjuk, hogy a kézimunkát csak a család körében ápolták, iskolák nem foglalkoznak vele. Az idegennyelvű magániskoláink különösen gyöngymunkákat s a német «Tupf»-okat (így nevezték a színes keresztöltési minták után selyemszállal hímzett munkákat) készítettek. A szabadságharc utáni időben közoktatásunk gyors fejlődésnek indult, de kézimunka-ügyünk a legújabb időkig a legelhanyagoltabb állapotban sínylődött. A hatvanas években még sok magániskola és még több kézimunka-zúgiskola volt hazánkban. Csak az 1868-iki törvények vetettek annak véget, hogy nem képesített egyének taníthassanak.

Tanításunkat általában német mintára szervezték, a kézimunka tanítására különösen Ausztria példája volt mérvadó, hol ma is 30 évvel vannak előbbre.

A jó öreg Kindermann Ausztriában nem tudta máskép megkedveltetni a tanítókkal a munkatanítást, minthogy «mellékkeresettel» kecsegtette őket azzal, hogy a tanítók teljesen képesítésnélküli feleségeivel taníttatta a kézimunkát. Így volt ez nálunk is. A kézimunka tanítását egyszerűen a tanító feleségére bízták. E mellett még nagyban virágzott a «priváta» úgy, hogy még magánórákat is kellett venni kézimunkából a «tanítónéninél».

Közben volt valamelyes irodalma az ügynek nálunk is, így írtak: Molnár László, Szabó Endre, Dóczy C. a munkatanítás módszeréről. Későbbi években Uhrl Józsa pozsonyi igazgatónő szerkesztett egy módszertant. Van egy Enciklopédiánk, Dillmont után németből fordítva, legújabban Sacher könyve stb. Természetes, hogy akit a dolog érdekelt, csak külföldi forrásokból táplálkozhatott. De maradjunk a tárgynál. Kézimunka-ügyünk legfőbb baja az volt, hogy a legközelebbi multig *munkatanítónők képzéséről nem gondoskodtak.*

A nagyemlékezetű *Trefort* miniszter mindent felölelő körültekintéssel felkarolta a kézimunka ügyet is. Tanítónőket küldött Németországba az ügy tanulmányozása céljából. *Pozsony*ban ipartanítónőképző állott fenn egy ideig, melynek feloszlatása után a jelöltek a budapesti és kolozsvári képzőben nyerték a munkamesternői oklevelet.

A 70-es években már fennállott Pesten az az «Ipartanoda», hova egyesek felmentek egy-egy tanfolyamot végezni. Ezek a tanítónők elemi iskolánál nyertek alkalmazást, de működésök nem sok örömet hozott. Elsősorban társaik nem tekintették magukkal egyenlő képesítésű tanítónőknek, akinek mégis annyi a fizetése mint nekik. «Kézimunka-tanterv» a népiskolákra előírva nem volt, a tantestület határozta meg a tenni valót. Elképzelhető a szerencsétlen kézimunka-tanítónő helyzete. Hat elemi osztályban 28 heti órában tanított kézimunkát, addig, míg az igazgató úr azokat 12-re szállította le, egyszerűen, mert a délutáni 2 órás tanítást beszüntette, ezzel akarta büntetni kollegáit, kikkel összezördült. A kevesebb óraszám által most a kézimunka-tanítónő lett a tantestület haragjának állandó pontja. Ilyen és hasonló «Willkür» uralkodott még a közel multig, míg az 1901. évi új elemi iskolai «Utasítás» mindezeknek véget vetett. Meghatározza a tantervet, minden osztálytanítónőt kötelez a munkatanításra.

A munkamesternők képesítését is beszüntették. Jelenleg kézimunka-tanítónői vizsgálatot a polgári iskolai vizsgálóbizottságok előtt tesz a jelölt, miután elemi iskolai tanítónői oklevelet már nyert.

Ezek a tanítónők, nagyon helytelenül, mint *segédtanítónők* kerülnek a polg. l. isk. szervezetébe s mint olyanok a XI-ik fizetési osztályban maradnak. Ugyanaz a viszony fejlődik az iskola beléletében, mint a mult mutatta az elemi iskolán. Egyforma képesítésű embereket kell egymás mellé állítani!

A *munkatanítás* napjainkig siralmas állapotban van az országban. A hetvenes években 80—100 növendék szorongott az osztályban, a tanítónő körül csoportosul 20—30 gyermek s

egy 24 mintából álló hosszú mintaszalag kötése vagy horgolásával sanyargatta a gyermekeket olyformán, hogy minden sort külön-külön elkezdett nekik.

Németországban 30 év kellett hozzá, míg a *tömegtanítás* elve diadalra jutott. Valósággal ki kellett halnia annak a tanítónői generációnak, mely megrögzött szokásaitól nem tudott eltérni. Nálunk csak egyesek érdeklődése és személyes ügyszeretete javít a hibákon, amennyiben azt, egy teljesen tájékozatlan, teljesen közönyös környezetben meg lehet tenni.

Amerika és Anglia példáján lendült nálunk a rajztanítás ügye. Fájdalom, a kézimunka-tanítás a legelhanyagoltabb állapotban van, csak *szakfelügyelet* változtathat országszerte s teremthet egyöntetűséget.

Három év óta kézimunka és rajzra képesített tanítónőink vannak. Ezek mint *rendes* tanítónők jutnak a szervezetbe, ez az «egyenlőség» már üdvére van a tárgynak.

Németországban kézimunka, torna és gazdasági tanítónőkké képezik ki újabban a tanítónőket. Kongresszusokon, gyűléseiken s elnöknőjük leveleiből is ismételten meggyőződtem róla, hogy e csoportosítás nem szerencsés. Nálunk is probálkoztak a kézimunka és torna egyesítésével, de ép úgy, mint Németországban hamar belátták, hogy különösen a torna tanítása alól hamar kidől az asszonyi szervezet. Azután «csak egy tanfolyamot» végzett kollega «nem egyenrangú», nem szívesen látott. Az ilyen egyenetlenségekre pedig tekintettel kell lenni, mert ez megmérgezi az iskola beléletét s kihat a tárgyra.

Kézimunkával a népipart fejleszteni, sok hagyományos, drága kincsünket pusztulástól megóvni, különösen a falusi tanítónő feladata, a dolog gazdasági hasznáról már nem is szólva.

Mindezeket a jövő tanítónőjétől reméljük, kinek a jelen mindent felforgató erejéből alkalma van sokat tanulni.

Abból az eredeti forrásból, melyből minden tudást meríteni kell, a nép iniciativ alkotásából, a 80 as években mutatott be először *Gyarmathy Zsigáné* az országnak, a kiállítás alkalmából egy bűbájos gyüjteményt. Ez a Nagyasszony Kalotaszeg

magyar népének lángoló szeretetétől áthatva messze országokba juttatta bérces hazájának népiparát. Irodalmi tevékenységével támogatta eszméit s ezen az úton eljutott szava a trón zsámolyáig. Elmúlhatatlanok az érdemei s emléke szent előttünk!

Azóta az ország minden vidékének iparát jelentősen emelték egyletek, szövetkezetek, melyeket az állam szubvenciónál, sőt egyesek is sokat tettek e téren. Az országos háziipari szövetkezet, az Izabella Egyesület és iskolája Pozsonyban, a különböző kultúregyletek stb.

A magyar csipkét magas tőkélyre emelte Halason Dekán tanár, Csetneken a Sonntag nővérek. A félegyházi XVII. századbeli egyházi technikát felújította Rettkesné. Egyesek buzgalmának hosszú sorát említhetnők, fájdalom, hogy mindezektől távol teljesen idegenül áll az iskola.

Szentgyörgyi tanító összegyüjtötte a kalotaszegi varrottas mintáit. Ketten Gyarmathy Zsigánéval egy második javított kiadást akartunk rendezni, de nem jelentkezett egyetlen előfizető sem! A kereskedelmi miniszterium adott ki Minta-lapokat, azok megszüntek. Zsolnai-féle minták gyüjteménye jelent meg. A 80-as kiállítás régi hímzéseinek szép tárháza is érdekes. Újabban Malonyay igyekezett meghatározni a magyar motivumokat. Boros Jenő legújabb műve. Az iparművészeti társulat ad ki itt, ott jó mintákat. A Díszítő-Művészet lapján kívül teljesen külföldi lapokra és szaklapokra szorulunk s a divatlapok munka mellékletére, melyek szolgai utánzatai mindenféle idegen ízléstelenségnek.

Látjuk, hogy a kézimunka-tanítás történeti fejlődésében átment korszakai nem voltak példaadók reánk nézve. Átvettünk egy hozzánk közelálló, fogyatékos német mintát annak idején, aztán minden átmenet nélkül irányt jelöltünk magunknak legújabban. Kívánatos volna, ha istenadta alkotó erőnkben önállóak, a jövőben eredetiek is lehetnénk. *Egy azonban bizonyos, ha közben a hazai talajt ezen a téren meg nem tisztítják egy országos, radikális javítással, intéző körök nem változtatnak a jelenlegi siralmas állapotokon, úgy szánalmas véget ér az egész kézimunka-tanítási ügy, ahelyett, hogy áldást fakasztana.*

Pancsova. *Poznan Jolán.*

NŐI FELADATOK A JÖVŐBEN.

A közeljövő fokozott munkásságot kíván a nőtől minden téren.

Az újjáteremtés és az újjáalkotás terén kettőzött kötelességtudással és odaadással fog dolgozni, mert a hiányzó férfi munkáját, a beteges és nem egészen ép férfi munkáját sokféle női szorgalommal kell majdan pótolni.

Nagyobbfokú visszaesést tudományos, pedagógiai és sok más téren csak a nő szorgalma akadályozhat meg némileg.

A jövő évtizedek tanítónője nemcsak tanítónő lesz, hanem fontos kultúrtényező sok téren.

Itt egy oly munkatérre akarom a leendő fiatal tanítónők figyelmét terelni, amelyen igen érdemes munkát végezhetnek a magyarság érdekében.

Kis nemzet, mely nagyobb idegen nemzetek közé szorul, emlékeinek, tradiciójának, népélete kincseinek megőrzésével tarthatja csak meg azt az erős egyéni színezetet, mely a néplélek egyik erőforrása. Polgári iskolai tanítónők, kik kisebb városokban működnek, tanítónők, kik vidéken élnek, falun tanítanak, igen pontosan figyelhetik meg a velük élő nép sajátságait. A néptanító teendői, feladatai most női kezekbe kerülnek és így nők jutnak intenzivebb érintkezésbe a néppel.

Gyüjtésekre az ethnografia terén én a nőket — ha csak némi kedvük van — különösen alkalmasoknak tartom. Mert a parasztasszonyok bizalmasabban tárják ki a nő előtt a ládafiát, mint a férfi előtt. A vidéki, falusi nők pedig jóformán értékesebb ethnografiai emlékek letéteményezői, mint a férfiak.

Nők mindig konzervativebbek, hívebben őrzik meg a nyelv, a szokás, a viselet sajátosságait, mint a férfiak, kiket az élet útjai hamarább visznek kifelé más vidékekre, tájakra.

Leendő tanítónőknél szabadelőadásokkal lehetne előkészíteni az érzéket az ethnografia iránt. Különleges himzések, szövések már ma is figyelmessé teszik a női kézimunkával foglalkozó fiatal hölgyet a néplélek különleges képességeire. E sajátszerű képességek azonban megfigyelendők a falu minden kézimunkájánál, faragásánál, füzésnél, építésnél, fazekasmunkánál; a ház, az udvar alakja, a kerítésdíszek mind megfigyelendők. A tájszólásnak legkisebb árnyalata, egyes ősmagyar szavak felbukkanása, jegyzésre késztesse a magyar tanítónőt is; gazdag tanulmánytárgya lehet a dal, a gyermekvers alakulása a nép ajkán.

Az ethnografia terén működő szakemberek minden kis jegyzetet hálával fogadnak. Sohase tartsa vissza a gyüjtőt gyüjtésének közlésétől az a gondolat: hiszen ez csekélység, hiszen ennek értéke nincs. Néha látszólag értéktelen anyaghoz oly népéleti emlékek fűződnek, melyeket ki kell ragadni az elmulás szürke hullámaiból.

A belsőbb érintkezés a néppel más irányban is meghozza gyümölcseit. Az emberek bizalmasabbak lesznek, ha látják, hogy érdeklődünk sajátságaik iránt. A jövő nemzedék tanítónője úgyszólván nevelője legyen az egész népének.

Beszélgetés közben megmagyarázhat egészségügyi, nemzetgazdasági feladatokat. Édesatyámnak, mint orvosnak támaszai a szükséges egészségügyi fogalmak terjesztésében kitünő tanítók voltak. A közigazgatás is nagyon sok esetben értelmes tanítót kér föl segítségül.

Ethnografiai tanulmányaimhoz jeles néptanítók értékes anyaggal járultak hozzá. Kitünő társam a dunántúli határvidéki néplélek kikutatásában Bünker — később múzeumi kusztosz — *néptanító* volt.

Vázlatosan adom itt a tanítónő fokozott tevékenységének tervét és visszatérek a kiinduló pontra: a regeneráló Magyarországon a nő munkája, a nő feladata lép előtérbe és a nőmunkások közt elsősorban a nemzete kultúrájában serényen dolgozó *tanítónő* munkája.

Kőszeg. *Thirring Gusztávné, Waisbecker Irén.*

IZSÓF ALAJOS KÖNYVE.

«Túl a nagy vizeken.»*

Körülutazni a világot egy jó baráttal, hozzá mesterünkkel, aki éles tekintetével a dolgok kérgén át a belső lényegig hat és céltudatosan vezet; aki szárnyai erejével nemcsak a felület szines messzeségein, hanem az eszmék magasságába, az érzelmek mélységébe is játszi könnyüséggel magával tud ragadni: olyan lelket derítő, szivet emelő gyönyörűség, amilyen valójában kevés halandónak jut osztályrészül.

Nos, ezt a ritka élvezetet szerzi meg magának, aki Izsóf Alajos «*Túl a nagy vizeken.*» c. munkáját elolvassa és még inkább az, aki újra meg újra átolvassa. Mert hiszen egy-egy jó könyvvel és írójával úgy vagyunk, mint a jó baráttal: nem tudunk betelni vele, sőt annál jobban szeretjük, minél jobban ismerjük.

Így én is, midőn megláttam e könyv homlokán azt az ismerős nevet, mely az én szerény lelki pantheonomban már régóta a legnagyobb írói nevek között ragyog, a könyvvel együtt mindjárt ceruzát is vettem kezembe, hogy olvasásánál megjelöljem azokat a részeket, melyek különös figyelmet érdemelnek. Mire azonban a könyv végére jutottam, azt vettem észre, hogy csak egy vonást húztam, de ezt aztán: eleitől végig. Ez a vonal pedig, mint egy húr, folyton azt vibrálja szemem elé most is: gyönyörű egy könyv ez, bárhol nyitom fel!

* Megjelent az «Élet» kiadásában. Révai bizomány. Számos eredeti felvétellel és illusztrációval. 316 oldal. Ára 6 kor.

Azért, midőn ezeket írom, — mert szeretném, hogy minél többen élvezzék e becses mű szépségeit, — nem tudok róla talán elég objectiv beszélni, hanem csak úgy, ahogy e könyvnek ritmusa az én lelkemben visszhangzik.

Ritmust említek, holott nem versről, regényről, hőskölteményről van itt szó, hanem a lehető legegyszerűbb, legközvetlenebb beszélgetés hangján tartott útleírásról, mely még idézetül is alig közöl rímeket; ámde ez az útleírás oly mélyreható, világot mozgató gondolatok hordozója, hogy eszmeforrásul szolgálhat bármely fenkölt bölcselmi költeményhez; habár a szerző csak azt adja, amit a látottak és tapasztaltak nyomán saját lelke átél.

Izsóf könyvének olvasásánál valami olyanforma érzés lep meg, mintha «Az ember tragédiájá»-nak pendantját látnám magam előtt; csakhogy itt a képek nem időrendi egymásutánban, hanem egymásmellett, térben jelennek meg. Ádámja pedig nem az elvesztett illuziókért kesergő, új ideálokat kergető, de célt nem látó, csüggedő hős, hanem *a tisztulásra szomjas emberi lélek*, aki már hallotta és egyre hallja — bár néha halkan, zavarosan — a régvesztett, távoli édenből kicsendülő, szíve mélyén visszhangzó szót: «Ember, küzdj és bízva-bízzál. *Ez az Ádám* tehát érzi magasabb rendeltetését még sötét, téves útjain is, és azért célhoz igyekszik s nagy kerülőjén is a *jó* felé halad.

Izsóf tehát itt is, mint többi munkáiban a céltudatosságnak, a meliorizmusnak lánglelkű apostola. Mint ilyen már rég a magyar ifjúság szolgálatában áll nagy tudásával, kedélyvilága gazdag kincseivel, kiváló írói tehetségének fényes eszközeivel.

Mégis szinte meglep, mikor e terjedelmes művében, melyet a nagy közönségnek szánt, — annyi értéket egyszerre látunk csillogni. Ez a finom, szines, magyaros nyelv, a könnyed, eleven stílus, ezek a pompás megfigyelések, mesterien plasztikus leírások és a belőlük kicsapó gondolatok, igazán *remekké* alkotják e művét. Csak fussanak a történtők előre, Izsóf helyét el nem

foglalhatják; neki fenntartott, biztos helye van a magyar parnasszuson, amit ez a könyve is dokumentál.

Izsóf a «*Slavonia*» kivándorló hajón indul világkörüli útjára, Fiuméból Amerika felé. Átszeli az Egyesült-Államokat, a Csendes-Oceánt, Japánt, Kínát, Indiát és végre a Szentföldet, melynek benyomásaival mintegy megkoronázza úti emlékeit.

Erről az útvonalról már sok érdekes leírás került ki mások tollából is, de az a beállítás, ahogy e hosszú út képei Izsóf lelkén át elénk rajzolódnak, ez az a valami, ami könyvének megkülönböztetett értéket ad.

Nem a doktriner tudós, de a tudás teljes készültségével veszi elé a tudomány eszközeit, mikor történelmi-, társadalmi kérdésekről, az emberi fajokról, ezek létért való küzdelméről, a különböző égövek faunájáról, florájáról vagy természeti jelenségek fizikai fejtegetéséről van szó. Művész a szemlélt képek festésében, költő, zenész a hangulatok átélésében.

Ahol az idő rövidsége csak vázlatosan engedi észleleteit megörökíteni, ott mindig a legjellemzőbb vonásokat találja meg rajzához, úgy hogy soha se látunk töredéket, hanem mindig valami egészet, mi több, ennek az egésznek élő szervezetét, mozgató erőit is. Személyesítéseit is oly egyéni vonásokkal tudja felruházni, hogy fantáziánk azonnal kész befogadni a képeket.

A gejzireknél a föld mintha valami öreg úr volna: Izsóf érzi ütőerét, hallja szíve dobogását, meg azt is, amint melle, torka elreked és erőlteti magát köhögésre. És amint az élettani, éppen úgy látja minden jelenségben a lelki megnyilvánulást is.

A Yellowstonepark kraterjei felett a végtelen mélységek leheletét érzi, «melyek nemcsak az arcot, de a lelket is megcsapják».

Némely leírása valóságos ódai szárnyalást vesz, amely azért oly megkapó, mert keresetlen, önkénytelen túláradása a természet szépségeitől megittasult léleknek.

Izsóf akkor érzi magát legközelebb a teremtőhöz, mikor

egyedül, tanú nélkül beszélhet a természettel ennek titkairól. Ilyenkor érti, mi vonzotta a prófétákat, a remetéket a pusztába, ahol «minden csupa méltóság, hangulat, istenimádás». A titokkal-, szépséggel-, élettel tele Csendes-Óceán is előtte «ünnepi silenciumában, maga a legnagyobb állandó Tedeum».

De épp így megragadják a kisebbszerű jelenségek is. A pálma «koronáját kecsességgel magasba emelő királynő; a japáni vörös fenyő» imádságos lelkű patriárka, aki folyton áldást kér az alatta zizegő mozgó lényekre; a bambuszerdő «karcsú derekukkal hajlongó, vékony levéltengereikkel búcsút intő leánysereg»; a kínai ópiumhajó «sokszemű, hunyorgató szörnyeteg»; a Yangcsekiang, a tajfun, sőt a különböző tajfunok, külön-külön is, «sajátos jellemmel, élettörténettel biró egyének».

És a számtalan miniatür kép mellett, milyen pompás és hozzá plasztikus az a mozgókép sorozat, melyet a maga reálitásában vetit képzeletünk vásznára.

Emitt a vízhányok, amott «a kutyaváros», majd az ocániszigetek virágai stb. kötik le figyelmünket.

Így vonulnak el szemünk előtt Japán szines tündérkertjei is, aztán a «Mennyei birodalom» álomvilága, az elvarázsolt India és szertelenségei és — nagy ellentétül ugyanott — a világ legszebb épület-csodája, a mesébe illő *Tadzsmahal*, ahol «a márvány él és a rózsák kacagnak»; és így tovább.

De van valami, ami a természet, a művészet szépségeinél is jobban érdekli és jobban magára vonja Izsóf átható tekintetét. És ez: *az emberi lélek*, akit minden zona alatt egyformán megértő szeretettel tud átkarolni.

Amint Izsóf a legkisebb fűszálban is felismeri a külön egyéniséget, éppen úgy észreveszi a legnagyobb általánosságban is az összefoglaló, egységesítő kapcsokat. Így látja a nemzetek, fajok arculatán is a közös egyéni vonásokon át a tömegek pszichéjét, így az egész emberiségnek egységes lelkét is.

Örömmel dícsér, mikor egyének, nemzetek, fajok erényeire mutathat, de minden enyhítő körülményt latba vetve véd, mikor az eltévedtek, a lelki rabságban sínylőkért emeli fel szavát.

Gyönyörűen állítja elénk Washington jellemét «ez óriási fát az amerikai történelem végtelen fűrengetegében», de nem tör pálcát a mormon felett sem, bár a kellő jelzőkkel méltatja az amerikai szabadság e vad hajtását.

A törtető Amerika, a nagyétű «big baby», mint Európa szülötte, csak az újság ingerével vonzza, de annál jobban érdekli Izsófot az európai kulturától távol álló indián, az emberiségnek e vad, büszke, szolgaságba sohse görnyedő, nemes gyermeke és fáj látnia, hogy e — hibái mellett is — nagy erényekkel ékeskedő népfaj kiveszőben már-már nem leli honját hazájában.

A Csendes-Oceán faunájának és a Hawai-szigetek lakóinak és florájának finom skiccei után, mesteri az a kép, mellyel Izsóf kelet legműveltebb országának, Japánnak történetét, társadalmi életét, szokásait, vallását, művészetét, jellemét, lelkivilágát, szóval: nemzeti egyéniségét ismerteti.

A Japánba érkező idegent első tekintetre elbűvöli mindaz, amit lát: a természeti szépségekkel megáldott ország gyönyörű kulturája, tisztasága, művészete, ipara; mindig mosolygó lakóinak előkelő szokásai, finom, előzékeny modora stb.; de aki tovább ott időzve többet keres és mélyebbre tekint, az nemsokára tapasztalhatja, hogy ez a szépséges kert «paradicsom Isten nélkül»; minden, «amily rendkívül kedves épp oly rendkívül szellemtelen», lapos «nincs semmi aspiracio felfelé».

Mindamellett a japán nőkről, mint a világ «legnőiesebb nőiről» a legnagyobb dícséret hangján beszél a szerző és sokban mintául állítja a mi elnőietlenedett nőink elé. A japáni nő etikai és esztétikai tekintetben magasan áll a japán férfi felett, csakhogy egyénné még kevésbbé fejlődhetett; pedig a japán férfi sem öncélú lény, hanem csak része, függeléke az egésznek és mint ilyen «nem ismer külön lázakat és ideálokat».

Amily fejlett hát Japán társadalmi érzéke, épp oly fejletlen még embertudata, szellemi egyénisége. Ezt pedig csak a magasabb szintájú erkölcsi világrend, a kereszténység befogadásával éri el és «akkor lesz Japán csak igazán a felkelő nap országa».

Amilyen elbüvölő Japán, épp oly ellenszenves az utazóra

az az első benyomás, amelyet Sanghai vásári zajában és több kikötővárosban Kínáról szerez.

Annál feszültebb figyelemmel kísérjük azt a pompás párbeszédet (szerző e formának is mestere), melyet Izsóf a Persia hajón egy utitársával folytat. Ebben oly éles megvilágításban állítja egymással szembe a japánt és a kínait, hogy az árnyoldalaik is kitünnek és bebizonyítják, hogy az első benyomásból nem lehet a népek erkölcsi világára következtetni. A kínai bár zárkozottságával nem megnyerő, de az őt és a Nippon fiait egyformán és közelebbről ismerők előtt — erkölcsileg magasan áll az örökké mosolygó, de korántsem mindig őszintén mosolygó japán felett. A kínai jellem a legszebb erények nemes csiráit rejti, amelyek «az evangélium számára gyönyörű aratást igérnek».

Miután nehány pillanatfelvétel nyomán megismerkedünk azokkal is, «akiknek a keleti fajok csárdájában nincs külön asztaluk: a forró égőv forró vérű, de megbizhatatlan népségével, a malájokkal, egyszerre csak elénk tünik, azaz inkább ott találjuk magunkat az angol imperium meseországában az «elvarázsolt birodalom»-ban, Indiában.

Érdekfeszítően irja le Izsóf, mikép szerezte meg ezt a mérhetetlen vagyonu földrészt az angoloknak a «keletindiai társaság» egy kis hivatalnoka, a kalandor Clive Róbert, inkább ésszel, mint erővel, de egyben mindent kockáztató [vakmerő bátorsággal is.

Az India társadalmi életére vonatkozó tényeket is oly tisztán világítja meg Izsóf, hogy azonnal megértjük, mily könnyen vethette meg lábát a céltudatos, hataloméhes angol ezen a talajon, ahol a népmasszáknak nincs közös érdekük «sem faji, sem vallási, sem nemzeti, sem műveltségi, sem történeti téren». És megértjük azt is, hogy az angol uralom valóságos megkönnyebbülést jelenthetett a százféleképpen meggyötört, elnyomott népnek ott, ahol a kasztok, «az emberi érzés e rozsdás vaskapcsai valósággal belerágták magukat India eleven husába», ahol a hatalmasok szörnyű kegyetlensége őserdeje a bűnöknek; ahol egy favoritnak 84 milliós mauzoleumot, a majmoknak márványos szentélyeket épitenek, míg az emberek milliói a

szemétdombon éhségtől haldokolnak, hol a fajok konglomerátja nem tud «felsőbbrendű szellemi egységben élő-szervezetté alakulni», hol a népléleknek nincs sodra, mert nincs ideálja, mely felé törjön. A hindunak minden életcélja a szent Gangesben, bizonyos szabályok szerint való fürdésben merül ki.

Izsóf könyvének egyik legszebb része, ahol ezt a vallásos ceremoniát leírja és megértő lelkének mély részvétével értelmezi. Valami végtelen szomorút, kegyetlent és mégis megrázóan fönségest lát a hinduk e cselekedetében. «Szegények! így tanulták; jobbat nem tudnak és *nekik tisztulás kell.* Érzik, hogy nem tiszták belülről és azért abban bíznak, hogy a külső mosakodás és a Ganges ereje megtisztítja őket lélekben is.» Hadd legyen hát boldog hitében az a szegény, aki odamegy meghalni, hogy a szent folyóra vethesse utolsó pillantását.

«Mélységes tisztelettel telek el az emberi lélek e szent szomjusága iránt» — mondja Izsóf — s alig hiszem, hogy volna valaki, aki — könyvét olvasva, — ezt ne érezné vele és el tudna zárkózni ama finom rezgések elől, melyet az ő szellemsugárzása előidéz.

A bálványistenek szörnyképei között, akik inkább felfalással fenyegetik a hozzájuk fordulót, semhogy vigasztalnák és bátorítanák, a pogány eltévelyedés e legsötétebb zugában, hol az istenek folytonos engesztelése az önkínzás tobzódásává fajul, ahol a sötét hatalmak Kirkéje a gyötrelem gehemiájává változtatta e különben édeni szépségű földet: itt érezhetjük csak igazán a kereszténység fölényét és áldhatjuk Őt, a Mestert, ki arra tanított, hogy az «Örökkéfénylő» minden embernek atyja.

Ez a tudat teszi az európai embert dúsgazdaggá a szegény ázsiai Lázárhoz képest, aki minderről nem tud. Mégis megtörténhetik, hogy a dúsgazdag eltemettetik, míg a szegény Lázár felvitetik Ábrahám kebelére.

«A vallásőrület e klasszikus hazájából», az átok alatt sinylő Indiából aztán valóságos repülésnek tetszik a Szentföldre való utazás.

Izsóf világkörüli utazásának gyűrűjében itt van a leg-

nagyobb zökkenés, illetve emelkedés; ez az a pont, ahol a kigyó farkába harap.

Érzelmeink hullámvölgye és hullámhegye is akkor különbözik legjobban egymástól, midőn a poklok örvényéből a «világ tetejére ér; ki onnan, hol az emberi lélek oly nagy nyomorúságba sülyedt, fel oda, ahol legmagasabbra emelkedett».

Ahogy Izsóf meleg szivekbe mártott tolla a Szentföldön szerzett benyomásait leírja, az már nem is fogalmakat vált ki lelkünkből, hanem áhitatot, imádságot, hálát, szent örömöt, elragadtatást a «Világ Világossága» iránt, aki a sötétből kivezette az emberiséget.

A Szentföld elhanyagolt, szemetes utcáin, a betsaneri pásztorok közönyében és gyarlóságaiban ott van ugyan a világ képe, de a bethlehemi barlang felett még fénylik a vezércsillag, a Cedron patak kövei még egyre kiáltanak, még egyre működik «a világ legnagyobb szellemi vulkánja világot felrázó lélekerupcioival» és tőle ma is «megrendül a capitoli Jupiter Stator hatalma és az emberszív trónfosztott, szentséges aspiracioi; a tisztaság, a béke, a szelidség, bizalom, testvériség, a hit mind-mind polgárjogot nyernek... És felül a szeretet az ő királyi trónusára».

És aki e trónus elé járul az Izsóffal együtt «húsvétot ül magában és senkiben és semmiben nem botránkozik és mindenkit szeret, és mindenkinek megbocsát».

De olvasni kell ezt a könyvet egészében. Hiába idézek innen-onnan egy-egy mondatot, — hiába szedek ki tropusaiból pár virágot, — ezek csak sejtetik, de nem sugározzák vissza azt a meleget, mely e könyv lelkiségéből árad. Egészen Izsófra kell biznunk magunkat. Hadd vezessen ő, aki tudja az utat, amerre «égőlelkű» emberek járnak: költők, próféták, papok, szibillák, kik az emberiség egetverő álmait hordozzák szívük eleven frigyszekrényében» ... ő ismeri «a nagy epedők a halálosan vágyakozók, a tüzön-vizen istenkeresők nagy országútját» és azon vezet eleitől végig.

Kedves vonás Izsóf könyvében; hogy az emberiség nagy lelkét fürkésző útjában nem tartja méltóságán alólinak «*a hajó*

kedvenc állatait» megsímogatni; és még kedvesebb, hogy önmagában a *magyar lelket* nem tudja megtagadni.

Már a Szlavonia fedélzetén mély részvéttel tölti el kivándorló honfitársainak sorsa, kik talán mint tékozló fiúk kerülnek egykor vissza a szülői házhoz.

Amerikában még jobban elszomorítja véreink nyomorúságos helyzete; annál szivesebben üdvözli azonban Böhm Károlyban a magyarok apostolát, aki a gyárakban, bányákban, olvasztókemencék mellett és kikötőkben a legkeményebb munkát végző, szegény honfitársainkat, mint az elszéledt nyájat, egy akolba tudta terelni és közéjük tudta varázsolni a hazai pitvar hivogató tűzhelyét.

A messze nyugaton, San-Franciscoban is megtalálja Izsóf azt a jó magyart, aki «az örök tavasz városában» szeret ugyan élni, de meghalni mégis haza vágyik.

A keleti féltekén, utitársain kívül, nem találkozik magyarokkal, de bár kiesik útjából, nem mulasztja el felkeresni Kőrösi Csoma Sándor sírját. Sokan itten magyar pózba vágnák magukat; — Izsóf csak futólag említi, hogy ott is volt, — mi meg kiérezzük, hogy magyar szíve vonzotta oda leróni a kegyelet adóját.

Útja végén azonban ott találkozik a magyar néplélekkel, ahol nem is keresi. A Szentföldön a halálveriték barlangjában megpillant egy tölgyfa keresztet és rajta *magyar* felírást, mely elmondja, hogy egy bajai lakós vitte azt a keresztet Magyarországból a Szentföldre Jézus szeretetéért.

Ezt a magyar keresztet emeli aztán magasra Izsóf abban a gyönyörű apotheozisban, mellyel könyve végén az emberi lélek hivatását ünnepli. És a nagy hit mellé oda állítja a nagy reményt is, hogy: «Ázsia belép a nagy testvériségbe és segít kivirágoztatni az Evangelium verőfényében emberfajunk áhított örök eszményét: az embert Isten képére és hasonlatosságára».

Az «Ember küzdj és bízva-bízzál» igét pedig hatványra emelt értelemben küldi világgá, a nagy vizeken túlra, nyugat-, kelet felé e szózatával: «*Higyjetek a szeretetben!*»

Tordai Grail Erzsi.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Said államtitkár látogatása. Magyarország illusztris török vendége, *Said államtitkár* dr. Pekár Gyula, országgyűlési képviselő és Benisch Arthur felső leányiskolai tanár társaságában az áll. Erzsébet-Nőiskolát is kitüntette látogatásával.

Mindenre kiterjedő érdeklődéssel járták be az intézet igazgatója és a tanári testület néhány tagja kíséretében intézetünket és nagy figyelemmel hallgatták meg a szakavatott kérdéseikre adott felvilágosító válaszokat. Huzamosabb időt töltöttek nálunk és különösen az *internátus*, az intézetnek, mint *nevelő-intézetnek* működése, hivatása iránt érdeklődtek; hogy vajjon mennyiben pótolja, helyettesíti, egészíti ki a családi nevelést, ahhoz hogyan kapcsolódik és az összhangot hogyan éri el.

Az intézetben tett látogatásnak ugyanis nemcsak ötletszerű jellege volt. *Said államtitkárt* nagy cél megvalósításának vágya hozta hazánkba. *Ő a török nő helyzetének reformálásán* gondolkozik, fáradozik. Művéltté, tanulttá, önállóbbá óhajtja fejleszteni hazájának, népének leányait, a *török nőt*, hogy mint családtag, társadalmi és nemzeti munkás hasznos és tisztelt tagja legyen hazájának. Komoly törekvés ez, nagy idők jelét mutatja és messzemenő kihatást jelent a török nemzet jövőjére!

E mozgalom, e törekvés természetesen nem máról holnapra keletkezett, lassan fejlődött. Rohamosabban megérlelte a jelen nagy küzdelme, mikor minden társadalmi és nemzeti tényezőre elengedhetetlenül szükség van, amikor a nők munkája nélkül szinte lehetetlen a férfiak küzdelmének sikere.

Most arról van szó, hogyan lehetne török *leánygyermekeket* (fiúk már vannak nálunk ily célzattal) a mi magyar világunkban nevelvetanítva lassanként hivatásnk magaslatára felemelni és a török társadalomban mint vezetőket, reformátorokat beleilleszteni.

Ennek a gondolatnak, amely nemcsak török nemzeti kérdés, hanem általános nőnevelési érdek és *emberi méltóság* kérdése, ennek a szép, nemes, gyakorlati és hasznos gondolatnak nem szabad múló fellángolásnak maradni. Mindnyájunknak, akik tehetjük, össze kell segíteni, hogy megvalósulhasson és hogy a kezdeményezést fejlődés kövesse.

Said államtitkár nagy intelligenciája, józansága, energiája, idealizmusa biztosíték arra, de biztató magyar részről az a körülmény,

hogy Pekár Gyula nagy műveltsége, magyar lelke és éppen ez irányban különleges finom érzése, megértése állott munkába e nagy cél érdekében.

E helyen is örömmel biztosítjuk őt arról, hogy mi mindnyájan magyar nők, akik nőneveléssel foglalkozunk, nagy készséggel vagyunk és leszünk segítségére. *B. I.*

*

A harmadik háborús karácsony előtt sokszor elhangzott körülöttünk a szó, hogy már nincs anyagi erőnk a jótékonyságra, kifogyott, lehetetlen! — és mikor a Szent ünnep közeledett, volt ismét minden: adakozási vágy, lélek, erő, készség, Szeretet.

A mi intézetünk már az iskolaév megkezdése óta karácsonyi ajándéknak szánta a perselygyüjtéseket és néhány ajándék-képnek házi kisorsolását, ebből begyült 403 korona 59 fillér. November 19-én Erzsébet-ünnepén befolyt 600 koronát is erre a célra szántuk, a kedves Vörösmarty-ünnep 150 korona bevétele ugyancsak ezt a szép célt szolgálta. A Mikulási örömről örömmel lemondott ismét a növendékek serege és a tanári testületek és a szülők is adakoztak készséggel, nagylelkűen.

Így volt aztán, hogy a jó Isten segítségével összesen 2373 korona 29 fillér ily tekintélyes összeg felett rendelkeztünk.

A következőképen osztottuk meg: 300 koronát a Hadsegélyző-hivatalba küldtünk, 1445 koronát a vak és rokkant katonák karácsonyára fordítottunk. A szegény vak katonák (251-en vannak) családjainak az Erzsébet-Nőiskola kis és nagy növendékei készítették, állították össze a karácsonyi csomagokat.

A bevásárlásoknál tekintettel voltunk úgy mint tavaly az illető család vallására, nemzetiségére, társadalmi állására, a gyermekek számára és korára, a vagyoni állapotra stb. stb. úgy, hogy statisztikai alapon, lehetőleg igazságosan, nagy szeretettel, gonddal történt a csomagok készítése. Az intézet irattára megőrzi azt a kimutatást, amelyet Dessewffy Emilné grófné, a vak katonák ügyeinek intézője és legjobb barátja nekünk erre a célra küldött.

A csomagokat előzetesen kiállítottuk az intézet kézimunkatermében, hogy mindenki, a személyzet is, — hiszen ők is adakoztak, — megláthassa az eredményt. Aztán együtt vittük át és osztottuk ki a vak katonáknak. Növendékeink maguk jelölték ki azokat, akik a szétosztásban résztvettek. Valami nagyon, nagyon szomorú látvány volt, amikor a csomagokat átadtuk nekik. Csak az egészen kis növendékek, a felső leányiskola I. és II. osztályának édes, kis leányai jártak öntudatlanul közöttük, ők voltak a legvidámabbak s a legtöbb örömet ők szerezték a szegény vak katonáknak. Megható volt nagyon, mikor az egyik vak katona felállott és megköszönte *jóságunkat*. Milyen szegénynek, milyen tehetetlennek éreztük magunkat mindnyájan abban a pillanatban.

Az is feledhetetlen marad, mikor néhány egészen fiatal, gyermekarcú vak katona a gyöngyvirágot, amit nekik adtunk egy szinte önkénytelen mozdulattal tűzte a sapkájához, úgy ahogyan azt régen megszokta.

A leggazdagabban Kalavszky János katonát ajándékoztuk meg, akinek mind a két lába hiányzik, vak, szegény és öt gyermeke van. A polg. isk. tanítónőképző III. a) évf. növendékei külön 200 kor. segítséget juttattak neki az általuk rendezett Gyóni-est jövedelméből. Karácsonyi ünnepet nem rendeztünk az idén a vak katonáknak. Ők maguk kérték, hogy ez elmaradjon nagyon is megérthető, szomorú okból.

A Timót-utcai hadikórházban ápolt rokkant katonáknak hét karácsonyfát díszítettünk, a Császár-fürdőben és a Lajos-utcai kórházban egy-egy karácsonyfát díszítettünk a beteg katonáknak és 700 drb viaszkos-vászonból varrt, nemzeti szalaggal átkötött, varrókészlettel, apró használati tárgyakkal felszerelt táskát ajándékoztunk nekik. Ezeket a polg. isk. tanítónőképző néhány lelkes, kedves növendéktagja készítette nagy szeretettel.

Mindehhez természetben is sok ajándékot kaptunk elsősorban a növendékektől, a tisztelt szülőktől, az intézet szállítóitól, akik kivétel nélkül hozzájárultak a vak és rokkant katonák karácsonyához.

A Timót-utcai hadikórházba azonkívül 200 koronát küldtünk egy rokkant katona munkába állítása felszerelési költségeire és ugyancsak 200 koronát ugyanilyen célra a m. kir. rokkantügyi hivatal pozsonyi intézetébe. Ez valamivel később történt és mivel nem telt ki egészen a karácsonyi gyüjtésből, a felső leányiskola III. és II. oszt. különkülön leleményesen, kedvesen hamar egy-egy kis egészen házi jellegű hangversenyt rögtönzött 10 fillér. belépő-díjjal és ime a felülfizetésekkel együtt 51 koronát adott át az Ilona néninek erre a célra. Milyen boldogan szavaltak, énekeltek, zongoráztak, táncoltak azok a kis leányok! (a IV., V., VI. oszt. következik.)

Megemlítjük még itt, hogy az I. oszt. kis növendékei, mivel ők még önállóan szerepelni nem tudnak, a karácsonyra kapott babákból kiállítást rendeztek és az ebből befolyt összeget, 52 K, felajánlották jótékonycélra kis szívük egész melegével s ezzel alapját vetették meg még egy rokkant katona felsegélyezésének.

Ez volt a mi intézetünk karácsonya. Isten áldása volt gyüjtésünkön, munkánkon, mert olyan igaz szívvel végeztük az isteni kisded szellemében, segítségével!

Isten áldd meg a magyart!

*

Az Erzsébet-Nőiskola december 8-án sikerült *Vörösmarty-estet* tartott, melynek műsora a következő volt:

1. *Szózat.* Énekelte a polgári isk. tanítónőképző énekkara.
2. *Madárhangok.* Szavalta: Dávid Erzsébet felső leányisk. növendék.
3. *Csongor és Tünde.* Ismertette: dr. Tolnai Vilmos tanár.
4. *Részlet Csongor és Tündéből.* Előadták: Juhász Margit, Balsay Klára, Doby Ida, Nagy Emma, a polgári isk. tanítónőképző növendékei.
5. *A legelső magyar ember...*
   Rákóczi kesergője.
   A nemzeti zászló. Énekelte a felső leányiskola énekkara.
6. *Liszt Ferenchez.* Szavalta: Székelyi Irén, a polgári isk. tanítónőképző növendéke.

7. *Liszt: XIII. Rapszodia.* Előadta: Kondorossy Izabella, az Apponyi-kollegium tagja.
8. *Himnusz.* Énekelte a polg. isk. tanítónőképző énekkara.

Az est főszáma Tolnai Vilmos tanár szabad előadása volt, melyben érdekesen fejtegette Vörösmarty: Csongor és Tündéjének irodalomtörténeti és esztétikai jelentőségét, viszonyát Gyergyai Árgirus királyfiához és Shakespeare Szentivánéji Álmához. A cselekmény rövid vázolása kapcsán rámutatott az egyes részletek jelképes értelmére és néhány szemelvény felolvasásával kiemelte Vörösmarty költői nyelvének szépségeit.

Az előadás célja volt, hogy a növendékeket kellően előkészítse a Csongor és Tünde színi előadására.

Az előadás mély hatást tett. Az előadó művészi módon oldotta meg azt a nehéz kérdést, hogy a hallgató kis leányok figyelmét és érdeklődését lekösse s emellett a polgári képző növendékeinek tudását is gyarapítsa.

*

A koronázási ünnepségek a karácsonyi szünidő alatt folytak le s így a tanuló ifjúság nem vehetett bennük olyan mértékben részt, ahogy kívánatos lett volna.

Ő Felsége ünnepélyes bevonulása alkalmával — dec. 27-én — az Erzsébet-Nőiskolának körülbelül 100, Budapesten lakó növendéke állott sorfalat a fürdő-utcában a tanári testület vezetése alatt. Leírni nem lehet azt a lobogó lelkesedést, azt az ujjongó örömet, amellyel üdvözölték IV. Károly királyunkot és Zita királynét.

A koronázási ünnepre a magas minisztérium 20 jegyet engedélyezett intézetünknek s így a két tanári testület 7 tagja és 13 növendék — minden osztálynak, illetve évfolyamnak egy-egy képviselője — vehetett részt az ünnepen. Mélyen meghatva, királyhűségében és hazaszeretetében megerősödve, egy életre való emlékkel megtelve jött haza az ünnepről a kis küldöttség.

A karácsonyi szünidő elmultakor — január 5-én — az intézet *koronázási emlékünnepet* tartott, melynek műsora a következő volt:

1. *Szózat.* Énekelte a polg. isk. tanítónőképző énekkara.
2. *Kiss Menyhért: Koronázáskor.* Szavalta: Vásárhelyi Lili, a gyakorló felső leányiskola növendéke.
3. *Berta Ilona: Királyunknak.* Szavalta: Mattyasovszky Klára, a gyakorló felső leányiskola növendéke.
4. *Ünnepi beszéd.* Tartotta: dr. Berecz Sándor tanár.
5. *Vörösmarty: Himnusz.* Szavalta: Medgyessy Marida, a polg. isk. tanítónőképző növendéke.
6. *Berta Ilona: Erzsébet királyné szelleméhez.* Szavalta: Papp-Ragány Dalma, a gyakorló felső leányiskola növendéke.
7. *Himnusz.* Énekelte a polg. isk. tanítónőképző énekkara.

Berta Ilonának az ünnepély műsorában szereplő két költeményét s Berecz Sándor ünnepi beszédét mai számunk más helyén teljes egészében közöljük.

Az ünnep mély hatásához nagyban hozzájárult az, hogy Berecz Sándor bemutatta a koronázási jelvényeket, és pedig a szent koronát,

a birodalmi almát és a jogart, hű másolatban. Kedves kötelességet teljesítünk, amidőn e helyen is hálás köszönetet mondunk Wiesinger Mór Kristóf-téri antikékszer-árúsnak lekötelező, önzetlen szívességéért, hogy a jelvények ez igazán sikerült másolatait az ünnepélyre átengedte.

*

Királyunknak.

(1916 dec. 30-án.)

Nem öltözhet virágos díszbe
A föld, az erdő, a mező!
Pihen most a munkás természet,
Gyűl a jövőnek az erő!

Pedig nekünk virág kell mára,
A legszebb rózsa, tulipán,
Ezer virág és százszor annyi,
Magyar virág mind, valahány!

Lelkünk kertjébe nézz, királyunk
Koronázásod ünnepén,
Künn tél-vihar van, fagyos élet,
Benn napsugaras érzemény.

A *szeretetnek* tűzrózsáját
Fakasztja, bontja, nyitja ki,
Piros rózsa! a Te szép szined
A *zászlónk* szine, *nemzeti!*

Piros rózsa! a Te szép szined
A vérünk szine! Tisztelet! —
Életünk, vérünk királyunkért,
S hazánkért mindenek felett!

Fehér liliom ékes szirmát
Élteti az érző sugár,
A tiszta *magyar becsületnek*
Jelképe ezer éve már.

Ott van a zászlón, szineink közt
És mindörökre ott marad,
Amint az idők nagy folyamja
Méltósággal tovább halad.

És a remény örökzöld fája,
Szivünk kertjének disze ő,
Zászlónkon ott leng üde zöldje,
S biztat: Szép, szép lesz a Jövő!!

Piros, fehér, zöld: Szeretetnek,
Hit és Reménynek zászlaját
Segítsd, óh Isten diadalra
S áldd meg a királyt, a hazát!

Berta Ilona.

Erzsébet királyné szelleméhez

Erzsébet! Erzsébet!
Idézzük szellemed!
Felemeljük Hozzád
Esdeklő szivünket:

Te, aki a magyart
Oly igen szeretted,
Te, aki a magyart
Testvérként értetted.

Ihlesd meg, érintsd meg
A királyné szivét,
Erősítsd, erősítsd
Hozzánk való hitét.

Hogy a Te szemeddel
Lásson Ő meg minket,
Hogy a Te sziveddel
Szeressen bennünket!

Berta Ilona.

*

Dessewffy Emilné grófné, a háborúban megvakult hős katonáink lelkes pátrónusa, 1916 dec. 16-án az állami Erzsébet-Nőiskola tornatermében egy igen kedves és nagyértékű előadást tartott az intézet növendékeinek a vak katonákról.

A nemes grófnő a háború kezdete óta munkában áll és amint az első katona megvakulva érkezett haza a harctérről, már ott találta őt, mint segítőt, vezetőt, szabad így mondanunk: barátnőt és azóta pillanatra sem lankad buzgalma, nem fogy ki, hanem megsokszorozódik szívében a szeretet és jóság és a segíteni vágyódás.

Magára az előadásra csak röviden térünk ki ez alkalommal, neki magának kell ezt a Nemzeti Nőnevelés olvasóinak elbeszélni. Két dolgot azonban már most is kiemelünk belőle:

Az egyik az, hogy csak *a munka* mentheti meg ezeket az igazán szerencsétleneket a kétségbeeséstől, csak ha azt érezik, hogy nem teher az életük másoknak, hanem hogy minden ellenére, hasznára lehetnek még ők is családjuknak és a társadalomnak.

A másik, ami ebből önként következik, hogy *nem szabad velük úgy bánni, mint elveszett, letört emberekkel*, hanem mint olyanokkal, akik nagy kötelességet teljesítettek és akiknek mindig van és lesz értékük. Kedves közvetetlenséggel, bensőséggel kérte a mi növendékeinket, hogyha majd alkalmuk lesz, adjanak szabad idejükből, szívük melegéből, energiájukból sokat azoknak, akik értünk küzdöttek, hogy minden egyes megrokkant katona felemelését, munkába állítását minden egyes magyar nő a maga, a saját külön szent kötelességének ismerje.

Akkor nem kell félni attól, hogy a kétségbeesés erőt vesz rokkantjainkon, akkor a magyar társadalom, *mint egészséges szervezet* legyőzi a háború okozta bajokat, kórságokat.

Dessewffy Emilné grófné beszéde igen jó hatással volt a mi leányainkra, megköszönjük neki e helyen is, hogy segít nekünk növendékeinket jövendő szociális munkásságuk tudatára ébreszteni és előkészíteni.

Isten áldása legyen működésén továbbra is!

*

Személyi hirek.

Csizmadia Jolánt eljegyezte *Mórocz Mihály* (1916 április).

*

Bogdány Margit megbizott tanár lett a szabadkai áll. tanítónőképzőben.

Szigethy Piroskát a siklósi ref. polg. leányiskola tanítónővé választotta.

Tarant Margit nevelőnő az Erzsébet-Nőiskolában.

*

Etédi Angyalossy Irma ecsédi róm. kath. tanítónő január 18-án életének 23-ik évében rövid szenvedés után jobblétre szenderült.

Benes Ottóné, szül. *szigeti Vass Erna* okl. polgári iskolai tanítónő február 4-én életének 30-ik évében hosszas betegség után elhunyt.

*

Olvasóinkhoz. Változatlanul nyomasztó viszonyok között indítjuk meg a Nemzeti Nőnevelés XXXVIII. évfolyamát. Az itthoni harcokban küzdő Olvasóinknak nem kell külön indokolnunk, hogy folyóiratunk terjedelmét miért voltunk kénytelenek redukálni, csak azt óhajtjuk bejelenteni, hogy egyre fokozódó terheinket megpróbáljuk továbbra is magunk elviselni s nem hárítjuk át Olvasóinkra. Folyóiratunk előfizetési díját nem emeljük. Ezzel szemben csak azt kérjük, hogy maradjanak mellettünk tovább is a régi szeretettel, változatlan kitartással.

Dr. Vásony Lajos.

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Frauenbildung. *5. szám.* Az első cikket Gertrud *Geffcken* írta: «*A szociális nőnevelés*»-ről. Az ő számítása szerint körülbelül 18 ilyen szakiskola van az egész világon. Figyelemmel fordul feléjük, mert munkakörük az életben napról-napra bővül meg változik és ehhez az átalakuláshoz a tanítási anyagnak okvetlenül alkalmazkodnia kell. Persze az alkalmazkodás nehéz, mert sok ugyan a megegyezés, de sok a különbség is az egyes intézetek között. A legtöbb felekezeti, szóval a vallási szeretet alapján áll; nagyon sok csak tiszteletbeli állásra készít elő; némelyik általános áttekintést ad, másik speciális munkakört ölel fel. A tanulók javarészben felsőbb leányiskolát végeztek és a kiképzésük 1—3 év között ingadozik. Sokat vitatkoznak azon, hogy hogyan fonódjék egybe az elmélet a gyakorlattal. Leginkább hajlanak ahhoz a mintához, mely alapos körültekintéssel kezdi, azután intenzív gyakorlatot folytat és végül súlyt vet az összefoglaló áttekintésre. Ami meg a speciálizálódást illeti, ez ellen két tartalmas argumentumot idéznek Lévy-Rathenau-ból: 1. sürgeti a választást, 2. nehézzé teszi az álláshozjutást.

Liefmann orvosnő a *női szolgálati év* jólismert thémáját veti fel újra. Szerinte nemcsak a szakképzettség hiányzik a nők nagy tömegénél a mai háborús zürzavarban, hanem hiányzik a fegyelmezettség és a helyes organizáció is. Ennek legfőbb orvosságát abban leli meg, hogy az anyai hivatást igazán komoly hivatásnak, állami szolgálatnak kell tekinteni. Eszerint kell tanulni, eszerint kell annak megfelelni és eszerint kell minden felelősségét és minden méltóságát viselni. A nők közszolgálata mindig családi jellegű, akár családban, akár anélkül élnek; akár van háború, akár nincs. Napjainkban legfontosabb az erre vezető iskolázottságnak minél egyszerűbb és minél olcsóbb kiépítése.

Marie *Sturm* a *Mittelschule* nyomán amellett foglal állást, hogy a középfokú leányoktatásban ne kezdjék korán az idegen nyelvek tanítását.

Elisabeth *Gnauck-Kühne* a következő érdekes címet választja: «*Höhere Schulbildung und Wirtschaftsleben.*» Oberlehrer *Kuckhoff* könyvét ismerteti (ára 2 M.). — Tudományos gondolkozással akar bennünket megtanítani rá, hogy a nagy modern ipari forrongásokat figyeljük és az azokból vont következtetéseket felhasználjuk az egész

hazai jólét javára. Függ ettől közvetve mindenkinek a java, közvetlenül pedig a német lakósság felének az ekzisztenciája.

Az irodalmi rovat hosszú, majdnem betölti a fél füzetet, de azért az ilyen rendkívüli termékenység mellett is feltünik: *Systematische und kritische Selbstständigkeit als Ziel von Studium und Unterricht.* — Otto Schultze. Leipzig. 1914. M. 5·40. — Mindig beszédes volt az ilyen tendencia; mennyivel beszédesebb a háború világforgatagában!

*

7/8. szám. Karl *Schultze* bőven értekezik: «*Lehrbuch und Phrase*» elnevezés alatt. A könyvek mélysége, a feldolgozások módja ellen van kifogása. Azt tartja, hogy több az üres szólam, mint kellene, már pedig irtózik a meggyőződés hiányától. Választ egy olvasmányt, melyen részletesen magyarázza, hogy mennyi mindent nem ért és mennyi minden iránt nem érdeklődik a gyermek abból sem, amit újra meg újra elővesznek és az unalomig agyonrágnak.

Dr. Walther *Felber Frau Necker von Saussure*-ről ír, megjegyezvén, hogy küzd a nők műveltségéért a romanticizmus idején. Ez a megjegyzés nagyon kecsegtető, mert azt hiszem, többé-kevésbbé mindenkinek az a végső ideálja, hogy valahogyan összeegyeztesse a nőnél a műveltséget és a romantikát. De ez a cikk inkább azzal foglalkozik, hogy a romantikus fellendülés szabad fejlődést engedett minden egyéniségnek, így a nőnek is; azzal azonban keveset foglalkozik, hogy milyen is legyen ez az egyéniség. De azért sok értékeset és eredetit idéz erről szintén, teszem azt a 263., 270. lapon, stb. Nagyon gondolkodóba ejthet mindenkit, hogy az emberi nevelést föléje és eléje helyezi a nőies irányításnak, még pedig arra hivatkozva, hogy a lelki «egyensúly» így nagyobb. Ha belemennénk a részletekbe, erről talán köteteket lehetne írni pro és kontra s nem tudom, nem járulna-e hozzá az ilyen kötet sok család boldogságához!

Oberschulrat dr. *Block* helyet kíván a «*Frauenschule*»-ban a női divat alapos, tudományos, többoldalú megbeszélésének; bízik benne, hogy ez nagy szociális értéket jelentene a nemzetre.

Susanne *Pfeilstücker* a *művészettörténelem* iskolai értékét védi. Kedvet, megértést, jó módszert keres és talál. Alapot vet egyszerűbb feladatokkal, mint bokréta-összeállítások kisebb-nagyobb képek bekeretezése stb. A magasabb fokon tág tért hódít a német gotika fenségének, sok benső varázslatos szépségének; stb.

Oberlehrer dr. Constantin *Bauer* a «*Wolfenbüttler Schlossanstalt*»-ok ötven éves jubileumát festi; jól jellemzi az olyan óvodát, melyhez hozzákapcsolódik az első elemi osztály.

Marie *Sturm* fájlalja, hogy az iskola kevéssé vezet rá a *természet szerető* megfigyelésére (pl. a madarak hangja, színe, mozdulata stb.). Kívánja a tanerők ilyenirányú képzését is.

Karl *Beykuffer* nagyon szerencsés kézzel nyúl a *pedagógiai órák* anyagához. Beleviszi a helyi történelmet, tehát a helyi fejlődést. Ilyen ismeret után bizton méltó lesz a jövő, ha belekerül az eddigi hallgatók kezébe!

Az *irodalmi rovat*ban feltünő magas nivón álló angol könyvek

kerülnek elő. Közte olyan szemelvények, melyekben nagy hazafiak kritizálják meg a saját országukat.

*

Gyönyörű szépen gondolkozik a *mély bensőségről* Leo *Hochmann* a *9. számban*. Ezt öleli fel lelke egész melegével, mert főleg a háború idején ettől függ minden teremtés, védelem, fenntartás és ettől függ az igaz nőiesség mindenható ereje. Ez adja meg a lelkesedést, a lendületet, a szeretetet és ez fogja megteremteni az igazi női szakiskolákat. Az anyai hivatásokat, a jótékonysági pályákat ez hatja át lélekkel és ez a forrása a nagy tetteknek.

Direktor *Oberbach* kicsit kiforratlan, de annál fontosabb témához fog hozzá: «*A női fiatalság kereskedelmi iskolái.*» Egyesülést, figyelmet, méltánylást kérnek ezek is. Kérik a tanerők jó anyagi ellátását és helyes szellemi kiképzését. Alapot akarnak, melyen továbbépíthetnek.

Dorothea *Wienbeck* szintén a *természetszeretet* iskolai ápolását hozza szóba. A levágott virágok gondozásához fordul példáért. Megsajnáltatja, ha elhervadnak. Tanítja őket rendezni is, bevonja a különböző vázákat. Sőt odáig megy, hogy kiállítást rendez és jutalmakat oszt szét.

Az új könyvek közül különös elmélyedést érdemel Paul Brandttól: «Das Problem der Arbeit in der bildenden Kunst.» (M. 1·—) Bizony az nagy probléma, hogy a munka is lelkiismeretes legyen, de hogy azért ne váljék a művészet rovására!

*

A *10/11. számban* Elisabeth *Gnauck-Kühne* olyan értelemben mond véleményt a nők *szociális képzettségéről*, hogy munkáskéz van elég, de irányító, vezető erő nincs. Ezért üdvözli nagy örömmel Kölnben az ilyen irányú főiskolát.

Dr. *Lohmann* a liceum legfelsőbb osztályának az *irodalmi tanítását* tárgyalja. Ő műfajok és művészeti alapfogalmak kapcsán fogja össze az anyagot; ezzel igyekszik életreszóló hatást elérni.

Christiane *Mewaldt von Wedel* arra tér ki, hogy hogyan láthatja el a *családos tanítónő* úgy a hivatalát, hogy az ne váljék hátrányára se a munkájának, se az egészségének. Nagyon helyesli a már régebben ajánlott «fél-állás»-okat, de ezeket is csak magániskoláknál. Erősen hangsúlyozza, hogy csak a magániskolák szűk kerete és azoknak ruganyos berendezése alkalmas az ilyen megosztott munkaerőre.

Oberlehrer *Fettweis* keres útat-módot arra, hogy mikép lehetne megszerettetni a jövő tanítónőivel a szemináriumi gyakorlatokban a *mathematika* távolfekvő tudományát. Felvesz történelmi jelenségeket, praktikus vonatkozásokat, és kutatja a nagy mathematikusok egyéni életét stb.

Az irodalomból ezúttal a pedagógiai munkákat sorolják fel és pedig túlnyomóan azokat, melyek a tehetségek ügyét karolják fel. P. o. Der Aufstieg der Begabten. (Leipzig. Teubner. M. 2·70.) Hart-

nacke: Das Problem der Auslese der Tüchtigen. (Leipzig. Quelle u. Meyer. M. 1·—) Block: Einheitsschule und freie Bahn dem Talent. (Leipzig. Quelle u. Meyer. M. 1·20) stb.

*

A 12. szám beszámol dr. Alfred *Mann*nak a tollából az «*ifjúságnevelők*» első évi kurzusáról. Hat helyen tartottak ilyet nagy Németországban. Adtak bizonyítványt a kevésszámú, de jól kiképzett növendéknek, kik vezethetnek most már mindenféle, többágú kisdedovót is; ahol pedig az ilyen intézet nőiskolával van összekötve, ott taníthatják a kisdednevelést elméletileg és gyakorlatilag. Harminc órájuk volt hetenként: mesterségbeli ügyesség 10, elmélet 9, gyakorlat 11 óra. Előképzettségnek megfelelt a liceum vagy más hasonlófokú intézet; nem kívánták előre a szakképzettséget.

Most következik két elmélkedés is a *női szolgálati évről* s mindegyik igér folytatást.

Dr. *Reichel* ennél a kérdésnél szintén abból a német elvből indul ki: «fest stehen und frei». Nem engedi ezt el a nőknek sem. Azután fejtegeti, hogy az egész mozgalom nem külső kényszerből fakad, hanem belső szükségérzetből; meg hogy már nagy a történelmi múltja, noha eddig máskép vezették és máskép csinálták. Ma odafejlődött, hogy az állam kötelessége egy évi megfelelő iskoláztatásban részesíteni a lányokat s akkor elvárhatja az őt megillető ellenszolgáltatást. Két csoportban végezheti ezt: az egyéves önkéntesi és a közkatonai szolgálat analógiájára. Az első csoportban magánúton máris nagyon sokat tettek arra, hogy a végső kifejlesztés igen könnyű legyen.

Auguste *Sprengel* kérdést kérdés után vet fel a női szolgálati évről: honnét vegye az állam a pénzt, hogy évenként 600,000 lányt taníttasson háztartási intézetben? honnét szerezzen arravaló tanítónőket, igazgatónőket? megválhat mindjárt ennyi szülő a gyermekétől? a kiképzetteknek tudnak-e rögtön munkakört teremteni? stb. stb. Ez a sok kérdés sok mindenféle mellett végeredményben ugyancsak oda vezet, hogy a nő családi munkáját is értékesebbé, megbecsültebbé kell tenni és akkor elég gyakran ez maga az állami szolgálat. Csakhogy ezen a ponton eddig súlyos hibákat követett el a nevelés otthon ép úgy, mint az iskolában, s ezek a hibák most látszanak legjobban.

Ezután következnek *számtankönyvek*. Gerlach: Von «schönen» Rechenstunden. (Leipzig. Quelle u. Meyer. M. 4·20.)

Kempinsky: Ein «frohes» Rechenjahr. (Leipzig. Dürr. M. 2·25.) — Milyen nagy vívmány már maga az ilyen jelző!

Schmidt Mária.

IRODALOM.

SZENT ÁGOSTON VALLOMÁSAI. Fordította dr. *Vass József*. 1917. Budapest. Az «Élet» kiadása. I., II. kötet. Kis 8r. Ára 6 kor.

A hippoi püspök nagy művének magyar kiadása elsőrendű nyeresége irodalmunknak. Ha nem tekintjük is nagy erkölcsi értékét, azt a mély hatást, melyet századokon át a vallásos érzésre és életre tett, és csupán mint egy kíváló szellem elmetermékét állapítjuk meg helyét az irodalomban: akkor is az elsők közé kell soroznunk. Mert a «Vallomások» az egész világirodalomban az első erkölcs-lélektani tanulmány, első példája az ön-elemzésnek, az egyén tartaléknélküli önmagába való merülésnek, olyan éles megfigyeléssel és pártatlan tárgyilagossággal, mint ahogy az anatómus az előtte fekvő testet boncolja és nézi. A könyv tárgya az ő megtérésének lelki folyamata; nem története, azaz a külső élet eseményeinek elbeszélése, hanem azoknak a mérhetetlen lelki harcoknak, vergődéseknek és válságoknak ábrázolása, melyeken valója átküzdötte magát, míg a tévedések és vétkek útvesztőjén át az igazsághoz: Istenhez jutott. Innen van, hogy e vallomásokban nem embertársaihoz szól, hanem nagy gyónásképen Istenéhez folyamodik. De célja a tévedésekben bolyongó felebarátainak útat mutatni. «Kinek szólnak e vallomások? — mondja ő maga. — Nem neked én Istenem, hanem az én fajomnak a te színed előtt, az emberi nemnek.» (II. könyv, 3. fej.) S ezt külső kényszer nélkül, belső lelki szükségből teszi, hogy életének nagy tanulsága ne múljék el gyümölcstelenül az emberiségre nézve; elmond mindent, nyíltan, leplezetlenül, mert «igen kikívánkoznak lelkemből.» (III. k. 12. fej.) Innen van nagy hatása, az őszinteségnek megragadó ereje, mellyel az utókort megragadta. Ő belőle merít elszántságot Luther Márton nagy lelki tusáiban; őt követi Rousseau, mikor Vallomásaiban lelki fejlődését föltárja. A mi irodalmunkban pedig, mikor Pázmány Péter Kalauzát megírja, belőle meríti érveinek többségét (l. Kovács Lajos: Pázmány és Bellarmin 1908); az ő ösztönzése íratja meg Veresmarty Mihállyal, Pázmány legmakacsabb ellenfelével, majd legrajongóbb hívével, megtérésének históriáját, az első valódi lelki önéletrajzot irodalmunkban. Szent Ágoston Vallomásai sugallják II. Rákóczi Ferenc mélységes, nagy gyónását: Confessiones peccatoris. Különben lehetetlen, hogy egy rövid ismertetés keretében valódi értékét csak megközelítőleg is megjelöljem; erről nagy, terjedelmes tanulmányok szólnak, azok is hiába, ha nem magát a könyvet olvassuk. Aki könnyű, érdekesen szórakoztató olvasmányt keres, ne vegye kezébe, aki azonban bele akar látni saját lelkének ismeretlen zugaiba, annak nem lehet jobb kalauzt ajánlani, mint e Vallomásokat.

Tolnai Vilmos.

*

BAKSAY SÁNDOR. Írta *Kéky Lajos*. Budapest. 1917. Franklin-Társulat. 148 l. 8r. Ára kötve 3 kor.

Aki valaha szeretettel elmerült a *Gyalogösvény* s a *Szederindák* írójának idillikus és tősgyökeres magyar világába, örömmel fogadja Kéky Lajosnak könyvét, mely a Kisfaludy-Társaságnak *Költők és írók* című vállalatában a napokban megjelent. Az egyszerű és külső eseményekben nem gazdag élet ábrázolásának keretében a szerző részletesen boncolja Baksay írói jellemét, mely bizonyos tekintetben magára áll elbeszélő irodalmunkban. Nem regényes kalandok érdekfeszítő előadása, sem bonyolult jellemek aprólékos elemzése, vagy a társadalmi rétegek harcainak célzatos ábrázolása, nem ezek Baksay művészetének tárgyai; hanem a magyar falusi élet, amilyen még egynéhány évtizeddel ezelőtt volt, a maga egyszerű, de érzelmeiben mély világa; a régibb diákélet sok apró bajával s még több örömével; egy-egy megkapó jelenet, melynek hátterében a XVI. és a XVII. század zivatarjai zúgnak; a kisnemesség apró vetélkedéseit nemes célokra fordító apostol-pap, s több efféle nem nagy várakozást ébresztő tárgy, kényelmes, nyájashangú elbeszélése, sok kitéréssel, személyi emlékek előhozásával, melyek azonban nemhogy akadályúl állnának az érdeklődés útjában, hanem inkább üdítő állomások, honnan gyönyörűséggel legeltetjük szemünket a körülöttünk feltáruló kedves vidéken. Mindebben Kéky könyve olyan kalauzunk, hogyha már ismerjük Baksay műveit, újra elővesszük őket, ha pedig nem, kedvet kapunk, hogy megismerkedjünk velük; mert nemcsak magyarázza íróját, hanem egyenesen szívünkbe lopja őt minden szeretetreméltó tulajdonságával, nemes lelkével és fennkölt érzületével. Kéky csak megerősít bennünket abban, amit Baksayról eddig is vallottunk, hogy nálánál nemesebb, s különösen ifjuságunk kezébe jobban illő írónk kevés van. Irodalomtörténeti értéket ád ezeken kívül a könyvhöz csatolt pontos könyvészeti jegyzék Baksay műveiről s a róla szóló irodalomról. *Tolnai Vilmos.*

*

SCHILLER: STUART MÁRIA. Fordította *Radó Antal*. Magyar Könyvtár 833—835. Ára 1·08 kor.

Schiller nagy tragédiája, mely színházi műsoraink szinte állandóan vonzó darabja, mindeddig csak nagyon elavult fordításban volt hozzáférhető, s ezért mint olvasmány nem nagyon forgott közönségünk kezén. Radó Antalnak tartalomban, alakban és hangulatban hű, az eredetivel egyrangú és művészi fordítása már most lehetővé teszi, hogy a magunk nyelvén is élvezettel merülhessünk a nagy német költő remekének hatalmas világába. Minden jó fordítás nyeresége a nemzeti irodalomnak s Radó művét a szó legjobb értelmében ennek kell mondanunk. A Magyar Könyvtár olcsó kiadása pedig mindenki számára hozzáférhetővé teszi a világirodalomnak e becses termékét.

T. V.

*

BENEDETTO CROCE: AZ AESTHETIKA ALAPELEMEI. Fordította *Farkas Zoltán*. Budapest, 1917. Ára kötve 2 kor.

E kis terjedelmű kötetke a «*Kultúra és Tudomány*» című könyvsorozatnak (Franklin-Társulat) legújabb kiadványa. Maga a vállalat eddig jóravaló publikációkkal szolgálta a tudás terjesztésének jelentős feladatait. Mindjárt a szóban forgó kis könyv előtt kiadott kötete (*Jerusalem*: «Bevezetés a filozófiába.» *Schöpflin Aladár* kifogástalan fordításában) igazi nyeresége a szó nemes értelmében vett népszerűsítő irodalomnak.

A legújabb kis iratka (110 oldal!) még amannál is nagyobb érdeklődésre tarthat számot tárgyánál és szerzője nevénél fogva. Tagadhatatlan u. i., hogy a mi magasabb intelligenciájú közönségünk kezd esztétikai kérdésekkel foglalkozni. Miután annyi szép alkotást megismert s azokról oly eltérők az emlékbenyomásai, még különfélébbek, amit róluk ítéletkép hallott, természetes lelki szükséget érez, hogy valami rendet hozzon az összevisszaságba, hogy állandó szempontokat szerezzen; vezérfonalat keres, amely irányítsa, ami neki a folytonos nyugtalanság és habozás helyett megbízható izlésmérője legyen. Feltétlenül hálás érte kívált akkor, ha az útbaigazításokat, a biztos bázist valamely szakember kiérett rendszerében kapja.

A kis mű szerzője: *Benedetto Croce* neve az újabb esztétikai irodalom legsűrűbben emlegetett nevei közé tartozik, annyira, hogy kihatott a szakkörök szűkös keretéből a nagyközönség közé is. Olasz ember, s mint ilyen, háború ide — háború oda, fájában viseli hajlamosságát, finom ízlését a művészetek iránt. Érdekes egyéniség egyebekben is. Rendszere közzététele óta (nagy műve: *Esztétika*. Elmélet és történet. Megvan magyarul is dr. Kiss Ernő fordításában: Budapest, 1914.) szenvedelmes viták kavarognak körülötte. A forradalmár természet mindig számíthat népszerűségre a könnyen «elmaradottnak» bélyegzett ellenféllel: a régi elvek védőivel szemben. Croce valóban forradalmi lélek, aki élvezettel hadakozik, rombol, de megvan a komoly szándéka a romok helyén újat építeni. Legalább is meg van győződve, hogy újat nyújt, ha kételkedők az ellenkezőt állítják is. Ügyes hadakozó, aki jelmondatokat vet ki a világon, melyek könnyen tömöríthetők szálló igékké: a nagy közönség e rendes kézifegyvereivé. Ma körülbelül ez a kialakult nézet róla a «szép lelkek» társas köreiben; a művészek még azt is tudni vélik, hogy nekik Croce új művészi megváltójuk, aki felszabadít sok előítélet kényelmetlen bilincsei alól s többnek homlokára illeszt babért, mint azelőtt a ráncolt szemöldökű tudós kritikusok.

Ennyi kedvező tényező kíséretében fellépő bármi iratka is megérdemli a vele való behatóbb foglalkozást, mivel előre megjósolható, hogy nagy keletje lesz. Kérdés, beváltja-e a hozzáfűzött reményeket? Adja-e azt, amit ezek után tőle a nagy általánosság vár?

A szerencsés előkészítésnek, a sikerült beharangozásnak megvan néha az a gonosz következménye, hogy siker helyett valami tragikomikus fordulattal annak ép ellenkezőjét váltja ki az olvasóból. Aki túlságos sokat vár, gyakorta megcsalatkozik, kivált a nagyot ritkán produkáló szellemi világban. Attól tartok, hogy aki akár ily előzetes benyomásokkal, akár azok nélkül tájékozatlanul, pusztán mint nép-

szerűsítő műhöz, nyúl e könyvecskéhez, a csalódásnak olyan szokatlan mértékével teszi félre, amely félő, hogy nemcsak a könyvnek magának árt, hanem az esztétika tudományának általában is.

Nehogy félreértessünk. Nem lappangó tévtanokról van benne szó; nem támad a könyv semmi olyat, amit mi világrendünkben, életfelfogásunkban tiszteletreméltóknak tartunk. Ha ilyenek foglaltatnának benne, nem volna érdemes szót vesztegetni rá. Ismeretes u. i. hogy az ilyfajta rejtett támadások pillanatnyi sikeren, az ujdonság természetes szenzációján kívül egyebet amúgy sem szoktak elérni, hanem a futó benyomások elröppenése után önmagukban omlanak össze. A kötetkének nem ilyen, sokkal jámborabb, de annál kellemetlenebb eredendő bajai vannak.

Legfőbb baja mindjárt: *érthetetlensége!* Az az olvasóközönség, amely a népszerű munkákból akar ismereteket meríteni, nincs filozófiailag diszciplinálva; az nem ismeri a gondolkodás különféle árnyalatú módszereit és iskoláit. Az ilyen olvasó bármi figyelmesen kísérje is a szerző fejtegetéseit, nem ébred annak tudatára, hogy itt nem a mai kor átlagos gondolkozásmódjával áll szemben, hanem olyannal, akit metafizikus Hegelistának osztályoz a járatos. Így legelsőbb is, ha egyáltalán megérti, meghökken az ilyen állításokon: «A fizikai tényeknek *nincsen* valóságuk (biztos létalapjuk, realitásuk), míg ellenben a művészet, melynek oly sokan szentelik életüket, a legteljesebb mértékben való. Azért nem lehet fizikai azaz valótlan tény». (16. l.). Ha ez a szerinte teljesen fejtetőre állított kijelentés meghökkenti, később egészen bele kell zavarodnia az ilyen állításokba: «Hiábavaló kifogás az, hogy a kép egyénisége az egyetemességhez való vonatkozások híjján meg nem állhat, mivel a kép úgyis csak ennek egy individuációja; mert ezáltal nem azt vitatjuk, hogy az egyetemesség, mint az Isten lelke mindenütt jelen van, hanem csak azt tagadjuk, hogy az intuicióban, mint olyanban az egyetemesség logikai kifejlesztés útján valósággal elgondolva volna jelen». (25. l.).

A hozzáértő megmosolyogja ez ismert hangokat, de járatlan naiv lelkek, akik jóhiszemű odaadással követik a szerző vezetését, lehetetlen, hogy el ne riadjanak az elvont fogalmakkal való ilyen jongleur-játéktól. Arra rá nem jönnek, hogy a fönti és hasonló nagyhangú mondások veleje rendszerint egyszerű s nehány mindennapi szóval ép úgy kifejezhető, mint e fönntartásokkal teli, körmönfont körülírásokban. A könyv különben szinte *végig ilyen.* Nehány üdítő oázisa ott bukkan fel, ahol vitatkozik, ahol t. i. közfelfogás mértéke szerint is érthető, felfogható tanok ellen száll síkra s itt egyik-másik vagdalkozása igen sikerültnek mondható.

Mindenekelőtt ott tehát a baj, hogy a könyvecskének címe amolyan «bevezetés»-, «tájékoztató»-félét sejtet s valószínűleg ez alapon került a népszerűsítő vállalat kiadványai közé is. Már pedig e könyv elsősorban vitairat, melynek nem népszerűsítés a célja. De emellett ha még úgy akarna is könnyen érthető lenni, meghiusítja Croce egész rendszerének metafizikai jellege. Minden ily elvont fogalmakkal dolgozó deduktív rendszer kívül esik az átlagemberek fogalomkörén; hiányzanak hozzá nemcsak előismeretei, de gyakorlata is az elvonásokkal való műveletekben. Neki mindezek délibábos okoskodások,

amelyek elvesztették maguk alól a szilárd talajt. S kiábrándult csodálkozással kérdi bizonyára: hát ez voltakép az annyit emlegetett esztétika. Ennyi zavar és értelmetlenség garázdálkodik a művészetekről és hatásukról még a szakemberek fejében is?

A jelen sorok elején idézett másik könyv: *Jerusalem* «Bevezetése» megadhatja reá a választ. El kell olvasni annak idevágó fejezetét: *az esztétika útjai- és céljairól*, az egész még rövidebb összefoglalás a Croceénál s világos kép kerekül ki mégis belőle az esztétika lényegéről, hivatásáról, problémáiról. Azt a meggyőződést feltétlenül meritheti belőle az olvasó, minő nagyértékű, reális alapú, biztos haladású e tudomány, — természetesen: nem a metafizika ködös magaslatairól nézve, hanem az önnön tapasztalatainkból merített, egyszerű lélektani ismereteink alapján.

Croce rendszerének tudományos megvitatása nem célja e soroknak. A hozzáértők számára csak annyit, hogy sarktétele az *intuició* lelki készségén nyugszik; szerinte intuició = művészet. Minden emberi tényked és, melynek megszülemlésében vagy kivitelében az intuiciónak aktiv szerepe van, mind művészet, igy a tétel merőben újnak tünik föl, bár nézetem szerint nem egészen az; végső gyökerében t. i. közelrokon a Lipps fejtegette Einfühlunggal, még közelebb áll Groos «innere Nachahmung»-jához.

Visszatérve a kötetke előadásmódjára, meg kell még jegyeznem, hogy nem tudom: mennyiben tulajdonítsuk az egész hibát Crocenak, vagy mennyiben kell érte fordítóját felelőssé tenni. Az eredetivel nem vethettem össze, de nehány merőben érthetetlen mondata azt sejteti, hogy a fordító sem állott hivatása magaslatán. Viszont ő is mentheti magát, hivatkozva a rengeteg sajtóhibára, mely e 110 lapon valósággal hemzseg. A kiadás igy teljesen célt tévesztett, senkinek, aki benne közreműködött, elismerést nem hoz, hatásában pedig föltétlenül káros.

Külföldi nagy kiadócégek hasonló jellegű vállalataikban (aminők pl. az ismert Göschen, Teubner az «Aus Natur u. Geisteswelt» c. sorozatos kiadványában, vagy az angol Dowden «Primer»-jeiben) azt szokták tenni a nem sikerült vagy recensust keltő kötetekkel, hogy bevonják a forgalomból, megsemmisítik s a sorozat későbbi prospektusaiban többé nem szerepel. Igen bölcsen tenné a vállalat, ha e balul sikerült kötettel hasonlókép cselekednék.

Solymossy Sándor.

*

A **Magyar Könyvtár** legújabb füzetei:

830. *Selma Lagerlöf:* Marianna. Fordította *Benedek Marcel.* — Ára 30 fillér.

831—832. *Karinthy Frigyes:* Legenda az Ezerarcú Lélekről. — Ára 60 fillér.

836. *Balla Ignác:* Kis emberek. — Ára 36 fillér.

837. *L. Merrick:* Visszahív a mult. Fordította *Sáfár Andor.* — Ára 36 fillér.

853—854. *A világháború naplója.* XII. — Ára 60 fillér.

PÁLYÁZAT.

A Péterfy-tanítványok alapítványának 2638 korona tőkéje 1917. év március 18-án esedékes évi kamat élvezetére alulírott egyesület pályázatot hirdet.

Az alapítólevél értelmében: «Az alapítványi segélyt» csak olyan nőfolyamodó nyerheti el és pedig vallásra, nemzetiségre, korra és tanulmányainak minőségére és tartamára, vagy állására való tekintet nélkül (akár különben is tagja a Mária Dorothea-Egyesületnek, akár nem), aki az alábbi intézetek egyikében, nevezetesen:

a) a m. kir. állami Erzsébet-Nőiskolában (előbb állami elemi és polgári iskolai tanítónőképző-intézet) VII. István-út 93. sz. a.;

b) az országos kisdedóvó-egyesület képző-intézetében, VII. Szegényház-tér 7. sz. a.;

c) a Fröbel-féle nőegyesület kisdedóvóképző-intézetében, VI. Bajza-utca 27. sz. a. (előbb V. Széchenyi-téren); végül:

d) a m. kir. állami mintarajztanoda- és rajztanárképző-intézetben, VI. Andrássy-út 71. sz. a., mint rendes vagy vendéglátó növendék Péterfy Sándor tanárnak tanítványa volt és ezt hiteles bizonyítványokkal igazolja. Az elaggott vagy munkaképtelenné vált, vagy nagy anyagi szükségben szenvedő és különösen tanítással és neveléssel tényleg foglalkozott tanítványok előnyben részesítendők.

A kellőképen felszerelt bélyegtelen folyamodványok 1917. év március 1-ig küldendők a Mária Dorothea-Egyesület elnökségéhez címezve, Budapesten, VIII. Orczy-út 6. sz. alá.

Budapesten, 1917 január 15-én.

A Mária Dorothea-Egyesület nevében:

Radnai Jenőné,	*Herich Károlyné,*	*Berta Ilona,*
titkár.	alelnök.	pénztárnok.

PÁLYÁZAT.

A Mária Dorothea-Egyesület alulírott elnöksége, ez évi március hó 1-én lejáró pályázatot hirdet pénzbeli segítség elnyerésére, Budapest székesfőváros szolgálatában levő, vagy volt egy oly tanítónő vagy óvónő javára, aki beteg és szűk anyagi helyzetben van.

A pályázó bélyegtelen folyamodványát ez év március hó 1-ig intézi a Mária Dorothea-Egyesület elnöksége címére: Budapest, VIII. Orczy-út 6. sz. alá a Tanítónők Otthonában levő egyesületi titkári hivatalba.

A pályázó a mellékletekben hitelesen bizonyítja székesfővárosi szolgálatát, súlyos betegségét, szűk anyagi helyzetét, 20 korona járulékának befizetése tényét és idejét.

Későn érkezett és kellően fel nem szerelt folyamodványt az elnökség nem vesz tekintetbe.

E segítséget, mint az alapítvány tőkéjének 1916. évi kamatját a «Székesfővárosi tanítónők és óvónők Erzsébet királyné betegsegítő-alapítvány»-ának gyüjtő- és kezelő-bizottsága ajánlatára, az egyesület annak a pályázónak ítéli oda, aki betegsége és anyagi helyzete miatt legjobban rászorult a segítségre.

Budapesten, 1917 január 15-én.

A Mária Dorothea-Egyesület elnöksége nevében:

Herich Károlyné,
alelnök.

PÁLYÁZAT.

Pályázat Budapest székesfőváros közönségének 1900. évi január hó 3-án az Országos Mária Dorothea-Egyesület által létesített és fenntartott Tanítónők Otthonában tett örökalapítványi helyére.

1. Az alapítvány csakis a székesfővárosnál tényleges alkalmazásban volt és munkaképtelenné vált tanítónőnek adományozható, kinek az egyesületi alapszabályok értelmében magyar állampolgárnak és feddhetlen magaviseletűnek kell lenni.

2. Az alapítvány élvezete az alapítványi hely elnyerőjét élte végéig megilleti és igénye van a Tanítónők Otthonában az egyesület által kijelölt lakásra és élelemmel való teljes ellátásra; mindennemű egyéb szükségleteit az alapítvány élvezője maga szerzi be és e részben az egyesület gyámolítására nem számíthat.

3. Az alapítvány élvezője állandóan az Otthonban lakni és tehetségéhez és képességéhez mérten az egyesületnek szolgálatára lenni tartozik; kötelességében áll különösen az egyesületi alap- és rendszabályokat, valamint az Otthon szervezeti szabályait és házi rendjét pontosan megtartani, melyeknek, valamint az egyesület fegyelmi hatóságának alá van vetve.

Az alapítványi helyre pályázóknak kérvényükhöz csatolni kell keresztlevelüket, hatósági orvosi bizonyítványt, eredeti működési okiratataikat. A kérvényeket a Mária Dorothea-Egyesület elnökségéhez címezve 1917 március 31-ig Budapest, VIII. ker. Orczy-út 6. szám alá kell beküldeni.

Kelt Budapesten, 1917 január 15-én.

Radnai Jenőné,
titkár.

Gróf Csáky Albinné,
elnök.

A szerkesztésért felelős: *Dr. Vásony Lajos.*